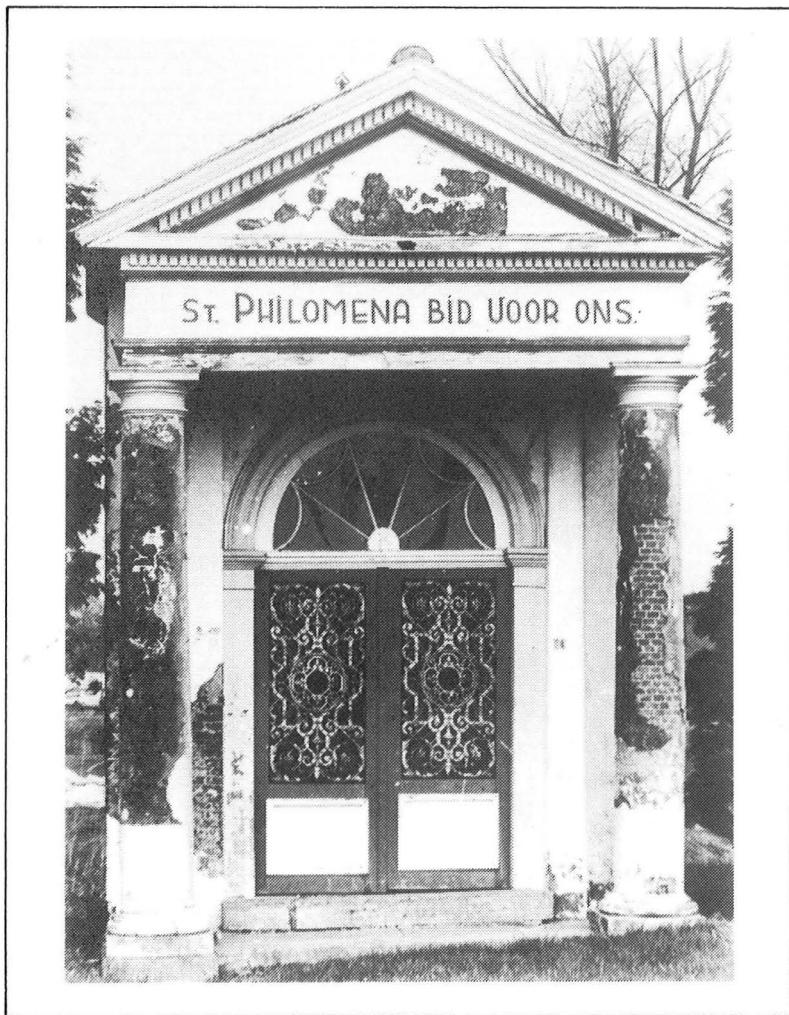

**Driemaandelijks tijdschrift
van de heemkundige kring
HET LAND VAN NEVELE**

Vereniging zonder winstoogmerk

DECEMBER 1986 – JAARGANG XVII – AFLEVERING 4

Bij de kaffoto : De kapel van Sint-Philomena te Hansbeke.

Driemaandelijks tijdschrift van de heemkundige kring HET LAND VAN NEVELE

Vereniging zonder winstoogmerk

DECEMBER 1986 — JAARGANG XVII — AFLEVERING 4

Verantwoordelijke uitgever : **J. LUYSSAERT**
Veldestraat 26
9841 Nevele-Merendree

Het tijdschrift „HET LAND VAN NEVELE” is een driemaandelijkse uitgave van de heemkundige kring „Het Land van Nevele” v.z.w.

Redactieraad : J. LUYSSAERT - voorzitter
L. CLAEYS - LAVENT
A. STROBBE
J. VAN DE CASTEELE

Redactieadres : J. LUYSSAERT
Veldestraat 26
9841 NEVELE - Merendree

Voor verdere informatie in verband met de opgenomen artikels en bijdragen voor het tijdschrift, gelieve contact op te nemen met de redactievoorzitter. Elke auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van zijn artikel.

De heemkundige kring „Het Land van Nevele” is een vereniging zonder winstoogmerk die ernaar streeft, enerzijds de heemkundige studie van de streek te bevorderen, te beoefenen en de verworven kennis te verspreiden ; anderzijds actief bij te dragen tot beheer, bescherming en vrijwaring van het cultureel en natuurlijk patrimonium van de streek.

Daartoe organiseert zij ook geregeld voordrachten, dia- en filmvoorstellingen, tentoonstellingen, uitstappen en wandelingen.
Alle leden worden op die manifestaties uitgenodigd en kunnen eraan deelnemen.

Zijn werkgebied wordt gevormd door volgende deelgemeenten :
Bachte-Maria-Leerne, Hansbeke, Landegem, Lotenhulle, Meigem, Merendree, Nevele, Poeke, Poesele, Sint-Martens-Leerne, Vinkt, Vosselare en Zeveren.
De zetel van de vereniging is gevestigd in de gemeente Nevele.

Briefwisseling in verband met de werking van de heemkundige kring „Het Land van Nevele” v.z.w. dient te worden gericht aan het secretariaat van de vereniging, Biebuyckstraat 2, 9850 NEVELE.

-
- **Abonnement en lidmaatschap** : 450,- fr. per jaar.
vanaf 1.000,- fr. per jaar
steunend lid.
te storten op rekening 000-0627981-03 of 290-7431460-20 van
„Het Land van Nevele” v.z.w., Beentjesstraat 24, 9850 NEVELE
- **Losse nummers** : voor zover voorradig.
— **Opzegging abonnement** : vóór 1 december.
— **Overname van teksten** : toegestaan mits bronvermelding.

Lay-out : P. D'Hoker.
Gedrukt in de Beschutte Werkplaats „Nevelland” te Nevele.

LIDGELD 1987

Hernieuw tijdig uw lidmaatschap 1987.

Wilt u zonder onderbreking ook in '87 uw tijdschrift ontvangen ?
Betaal dan vanaf nu uw lidgeld 1987 door 450 fr. over te schrijven op rekening 290-7431460-20 van HET LAND VAN NEVELE vzw, Beentjesstraat 24, 9850 Nevele (Poesele).

LIJST VAN DE STEUNDE LEDEN 1987

Braet, André, Erembodegem

Buysse Irène, Poeke

De Pauw Wilfried, Nevele

Lemey Julien, Gent

Verhaege Hugo, Merendree

Verleysen Frans, Nevele

Wannyn Jan, Nevele

DE SINT-PHILOMENAKAPEL VAN HANSBEKE (*)

Wanneer men de dorpskom van Hansbeke verlaat in de richting naar Bellem - of het kanaal Gent-Brugge - dan ziet men op ongeveer 800 m buiten het dorp, links van de weg, een kapel staan, in een scherpe bocht.

Op het eerste gezicht lijkt het bouwwerk op een Grieks tempeltje, maar op het vooruitspringend gedeelte leest men „St.-Philomena bid voor ons”.

Zo weet men dat het gebouwtje geen tempel is maar een kapel toegewijd aan een heilige die heden weinig bekend is en die niet meer op de kalender voorkomt. Ook te Hansbeke zelf weet men bitter weinig over de kapel en zijn heilige.

Navraag bij oudere mensen leverde geen inlichtingen op en opzoeken in het kerk- en gemeentearchief maakten ons evenmin wijzer. Niemand schijnt zich af te vragen wie Philomena was en waarom deze kapel hier kwam.

Deze kleine studie wil aan deze vragen tegemoet komen, in de hoop dat men het Hansbeekse patrimonium beter leert kennen en waarderen.

LIGGING

In een bocht naast de Rijksweg 337 is een perceel gekend bij het kadaster onder de benaming 3e Afdeling Sectie A. nr. 407. Dit stukje land paalt ten noorden aan de „Grote beek”, ten oosten en ten zuiden aan de vernoemde Rijksweg en ten westen aan de oprit die naar de oude kasteelhoeve „De Motte” of „Het Neerhof” loopt.

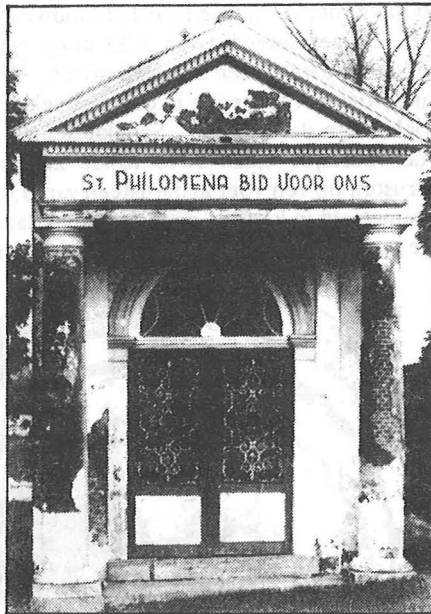
Bekijken we nu de kaart van Hansbeke van 1700 (1).

Op het vernoemd perceel staan 7 bomen getekend.

Diezelfde 7 bomen vindt men terug op de kaart van 1744 (2) en op deze van Ferraris 1764 (3). Raadplegen we de kadastrale plannen van Popp met de legger 1864 (4), dan vinden we al iets meer : het stukje land is ingeschreven onder Sectie A nr. 407. In de legger is het vermeld als „Cour”, onbebouwd, een soort voortuintje. Het was toen eigendom van Wel. Heer Franciscus Willem Borluut, die te Gent een verblijf had. We zetten de kaartentocht verder en we belanden bij de Militaire kaart van 1884 (5).

De kapel is met een kruis aangeduid, op de uitgave van 1939 (6) is de vermelding „Chapl” toegevoegd. Op de jongere uitgaven van 1967 (7) leest men uiteindelijk „kapel Sint-Philomena”.

(*) Dit artikel verscheen eerder in *Volkkunde in Vlaanderen. Huldeboek Renaat van der Linden*, Brugge, z.j.

De kapel van Sint-Philomena

De geschiedschrijvers F. De Potter en J. Broekaert (8) in hun geschiedenis van Hansbeke ± 1867 vermelden slechts het bestaan van de kapel, samen met nog twee andere kapellen. Aan deze drie bouwwerken samen verspelen ze slechts één regeltje tekst. In de aanvullende geschiedenis van Hansbeke door Leon Van Driessche (9) staat ook slechts een korte vermelding. Bij het Bestuur van het Kadaster ten Gent (10) is de kapel helemaal onbekend. Een schriftelijke vraag aan de huidige eigenaar, naar de bouwjaar van de kapel en de reden van haar oprichting bleef onbeantwoord.

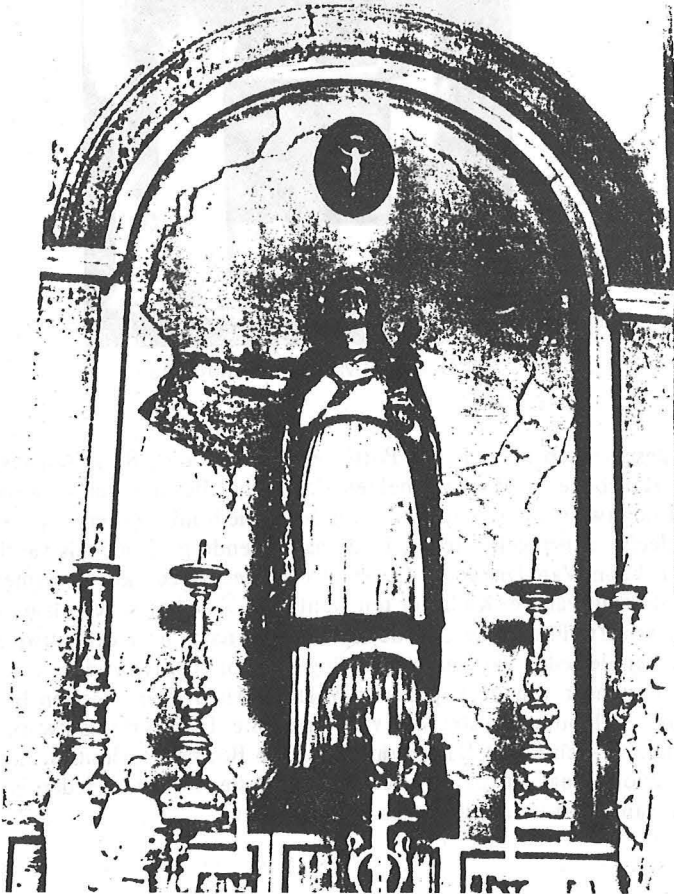
De bouwheer van de kapel was Weledele Heer Frans-Gisleen Borlout die sinds 1861 burgemeester was van Hansbeke. Door erfenis kwam de kapel in handen van Graaf Baudewijn Adolf de Bousies-Borlout en na hem aan zijn zoon Graaf Antoine-Lodewijk de Bousies-Borlout. Heden is ze eigendom van Graaf Baudouin de Bousies-Borlout.

BESCHRIJVING VAN DE KAPEL

De kapel is gebouwd met de ingang naar het zuidwesten. Haar grondplan is rechthoekig met een gevelbreedte van 3,03 m op een diepte van 5,73 m. Naar achter toe heeft de kapel een absidiale vorm.

De beide zijmuren lopen er tegenaan in een zeshoek.

De bouwmaterialen zijn de typische „Scheldesteen”, formaat 22,5 x 10 x 5 cm. Langs de voorzijde staan twee ronde zuilen die 80 cm vooruit-springen en die rusten op een voet in hardsteen van 0,63 m in het vierkant. De zuilen zijn gemetseld in kleine „papesteen” en daarna overpleisterd. Op de 3,85 m hoge zuilen rust het lessenaarsdak met een zeer platte helling.

Het levensgroot Sint-Philomenabeeld

Tenslotte springt het dak nog eens 1,40 m vooruit.

De topgevel is met een schuinstaande spondeplank afgewerkt die versierd is met kleine, rechthoekige sierblokjes. De dakbedekking bestaat uit kleine natuurschaliën. In de voorgevel ziet men een dubbele deur met rondboog, waarvan beide delen mooie gietijzeren ramen bevatten. De zijmuren zijn langs de binnenkant afgewerkt met vierkante halfzuilen.

In de achtermuur, die nog 1,25 m meet, is er een nis uitgemetseld, afgewerkt met een rondboog die op zijn beurt rust op twee vierkante halfzuilen. Langs de binnenkant is de kapel bepleisterd en geschilderd, de nis en de halfzuilen hebben een marmertint, terwijl de vloerbedekking bestaat uit blauwe tegels van 30 x 30 cm in hardsteen.

In de vernoemde nis staat een houten altaar waarop een bijna levensgroot beeld van Sint-Philomena.

Daarnaast staan vier neogotische kandelaren.

Verder staan op het altaar nog het beeld van O.-L.-Vrouw en van de H. Familie en enkele bloemvazen.

Links en rechts van het altaar zijn er twee kleine nissen waarin links de H. moeder Anna prijkt en rechts het beeld van de Goede Herder. Onder de altaartafel is op een paneel Sint-Philomena geschilderd. De heilige is als martelares in liggende houding afgebeeld, in de rechterhand houdt ze een ijzeren pijl omklemd.

Vooraan staat een bidbank waarop een zestal personen kunnen plaats nemen. De voorgevel wordt door twee koniferen beschaduwd (11).

SINT-PHILOMENA

Wie is nu die heilige en wat staat er over haar bekend? Er bestaan eigenlijk verschillende heiligen onder die naam. Er is eerst de H. Philomena van San Severino (Marche, ten noordoosten van Rome).

Haar relieken werden in 1527 in de San Lorenzokerk te San Severino ontdekt. Zij wordt als martelares met een zwaard en een palmtak afgebeeld; haar feestdag was 5 juli.

Maar in onze gewesten werd eertijds de H. Philomena van Rome vereerd op 10 of 11 augustus. Maar we hebben hier te doen met een heilige van wie de feestdag sinds 19 april 1961 door de Kongregatie van de Riten van de Kerkelijke Kalender is geschrapt. Ook haar verering werd verboden. De volgende toelichting moet duidelijk maken waarom dit is gebeurd. Op 15 mei 1802 vond men in de catacomben van de H. Priscilla drie stukken steen

met tekstfragmenten. Op het eerste stuk stond „Lumena” op het tweede „Pax te” en op het derde „Cum fi”.

Men plaatste de stukken naast elkaar en bekwam „Filumena Pax tecum” (De vrede zij met U, Philomena).

Bij de stenen vond men beenderen en een flesje met gedroogd bloed, symbool van een martelares. Deze besluiten waren echter weinig zeker en wetenschappelijk.

Onder invloed van deze ontdekking zou een kanunnik, een kloosterzuster en een jonge werkmans, openbaringen gekregen hebben over het leven van deze heilige.

Dit alles werd door een priester, Francisco di Luccia, opgeschreven. Deze laatste schreef ook een levensgeschiedenis van de heilige. Volgens deze biografie werd Philomena rond 301 geboren als dochter van een Griekse koning. Een geneesheer had de ouders tot het Christendom bekeerd door hen een dochter te beloven.

Zij kreeg de naam van Lumena, een zinspeling op het licht van het geloof. Op dertienjarige leeftijd trok ze met haar ouders naar Rome. Keizer Diocletianus wilde haar tot vrouw, maar ze weigerde en wenste enkel de bruid van Christus te worden. De keizer liet Philomena in de gevangenis werpen en folteren. Ze werd kruisgewijze aan een boom gebonden en geseld, vervolgens werd ze met een anker rond de hals in de Tiber geworpen. Toen verscheen plots een engel die de koord doorsneed.

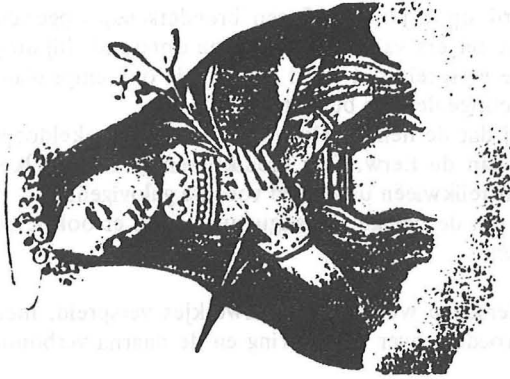
Hierop werd ze met gloeiende pijlen beschoten, maar die keerden terug naar haar beulen. Uiteindelijk werd ze onthoofd. Haar attributen zijn de geselroede, het anker, de pijlen, de lelie (maagd) en de palmtak (martelares). Haar levensverhaal is een schoolvoorbeeld van vele maagd-martelaressen en een gemeenplaats van de hagiografie. Philomena werd vereerd als de „grote wonderdoenster van de 19e eeuw” (12).

SINT-PHILOMENA VEREERD IN ONZE STREEK

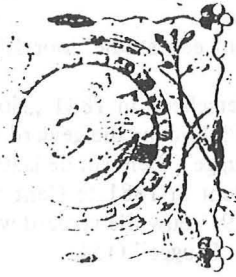
In de 19e eeuw neemt de verering van Sint-Philomena een vaste vorm aan in onze gewesten.

Ze verspreidde zich zeer snel onder invloed van Marie-Pauline Jaricot, die zeer gekend was door het werk van de voortplanting van het geloof. Door tussenkomst van Sint-Philomena zou deze dame miraculeus zijn genezen. Ook Z.E.H. J.B. Vianney, beter gekend als de pastoor van Ars, gaf een flinke stoot aan de verering.

In verscheidene parochies kwam de aanroeping tot stand o.a. te Hamme, Eggewaartskapelle, Zoetenaai, Kachtem, Zwevegem, Kortrijk, Oostende, Zwezele en Brugge (in de kapel van Blindekens (13)).

II Filomena

O HEERE! dat over ons uw barmhertigheid
 vermaan de II Maagd en Martelares FI-
 LOMENA die u altijd behoeft heeft
 door de verbeelden hunner zynvrijd en
 door de glorie welke zy door het verrij-
 ten met haer bloed u bezongt heeft. Dit doet
 den wijge door de verbeelden van onzen
 Heer Jans Christus.

S. Filomena.

Nederlandstalige Philomenaprentjes

Dichter bij ons, namelijk te Gent in de kerk van de Eerw. P.P. Predikheren (Holstraat), werd op 3 juni 1837 een broederschap opgericht waar een plechtige devotie ter ere van Sint-Philomena ontstond. Bij die gelegenheid werd een boekje verspreid dat naast een litanie ook enige bladzijden tekst bevat die de plechtige devotie belicht.

Daarin lezen wij dat de heilige relikwieën van de „mirakeldoenster” berusten in de kerk van de Eerw. P.P. Predikheren te Gent. Elke 4e zondag werden daar haar relikwieën uitgesteld voor de gelovigen.

Op de feestdag van de heilige, 11 augustus, waren er ook verscheidene aflaten te verdienen.

Voor die broederschap werden er drukwerkjes verspreid, met richtlijnen voor de medebroeders over de verering en de daarna verbonden diensten (14).

Weldra kreeg de heilige aandacht bij verschillende auteurs en uitgevers. Zo zien we dat in 1845 te Gent een boekje verschijnt „Leven van H. Philomena mirakeldoenster der 19e eeuw, die gevierd werd in de kerk der Eerw. P.P. Predikheren te Gent”.

In hetzelfde jaar verscheen te Gent een studie door J.F. Barelle, s.j., „Leven van de H. Philomena”.

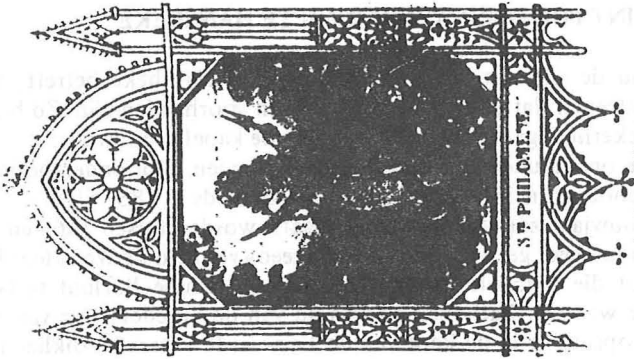
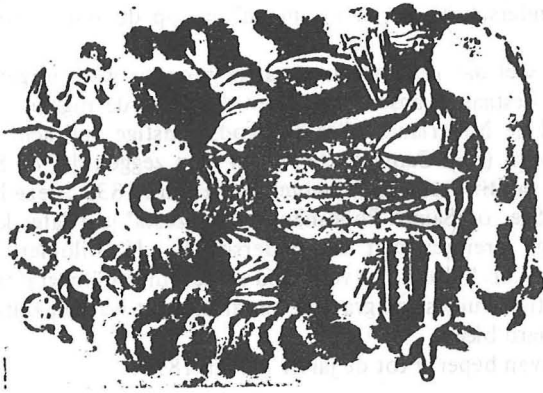
In West-Vlaanderen, te Brugge, verscheen in 1841 „Novene of negendaegsche oefening ter eere van de H. Philomena die gevierd wordt in de Capelle van O.L.Vrouw ter Blinden te Brugge”. Een van de laatste werken over het leven van de heilige zag het daglicht in 1881 te Gent : „Leven van de H. Philomena, mirakeldoenster der 19e eeuw die vereerd wordt in de kerk van O.L.Vrouw van Blindekens binnen Brugge” (15).

De heilige is tot ons gekomen onder de vorm van prentjes met haar afbeelding, waarvan er twee reeksen bekend zijn. De oudste prentjes komen uit Parijs, de verspreiders ervan waren de huizen Basset, Dopter, Pintard en Schaefer. De eerste reeks kan verdeeld worden in twee soorten : het borsttype, dat ons de heilige met palmtak en pijl toont, en een tweede type waarop de heilige volledig is afgebeeld en waarop naast de palmtak en de pijl ook het anker voorkomt.

Rond haar hoofd zweven 2 of 3 engeltjes en onderaan de afbeelding staat „Ste. Philomène”.

De tweede reeks prentjes hebben een Nederlandse tekst. Daarin komen een viertal variaties voor.

De prentjes stellen de heilige voor kijkende naar links of naar rechts. Telkens heeft ze de palmtak en de pijl in de hand. Op het hoofd heeft ze een bloemenkroontje.

Franstalige Philomenaprentjes

Het anker en de geselroede zijn samen verwerkt tot een ineenlopende versiering. Het onderschrift is „S. Filomena” en op de andere prentjes „H. Filomena”.

Eigenaardig is wel dat de Nederlandstalige prentjes geen uitgevernamen vermelden. Er bestaan Franse exemplaren die langs de rugzijde een litanie hebben terwijl de Nederlandstalige een godsdienstige opdracht als onderschrift meekregen (16). Samenvattend kan men zeggen dat de Sint-Philomena prentjes vanuit Parijs zijn overgekomen rond 1833 ; deze hebben als onderschrift „Ste. of Sainte Philomène”. Een zestal jaar later komen de Nederlandstalige prentjes met als onderschrift „H. Filomena”. Enkele reeksen zijn zelfs als bidprentjes verspreid en gebruikt bij begrafenissen.

Het zijn prachtige stukjes van graveer - en drukkunst waarbij zelfs de goud-druk niet gespaard bleef.

De prentjes bleven beperkt tot de jaren 1839 à 1890.

SINT-PHILOMENAVERERING TE HANSBEKE

Wat nu de verering van Sint-Philomena te Hansbeke betreft, moeten we onderstrepen dat er zeer weinig bronnen voorhanden zijn. Zo b.v. kan niet met zekerheid gezegd worden wanneer de kapel gebouwd is.

Als we ons houden aan de gegevens verkregen door onderzoek was ze nog niet gebouwd in 1864 (17) en bestond ze reeds in 1867 (18).

Het bouwjaar zou dus kunnen geplaatst worden tussen 1864 en 1867. Wel is de bouwheer gekend, deze is zoals reeds vermeld de Wel. Heer Franciscus Borluut die familiale banden had met de familie Borluut te Gent. Deze familie was zeer katholiek en was lid van de broederschap van Sint-Philomena opgericht in de kerk van de Eerwaarde Paters Predikheren te Gent. Langs dit broederschap om heeft die heer gehoord en gelezen over de wonderen van Sint-Philomena en over de talrijke aanroepingen tot haar gericht voor voorspraak tot het bekomen van gunsten.

Waarom de familie Borluut nu de kapel te Hansbeke liet bouwen, blijft een raadsel. Wel kunnen daarover verschillende veronderstellingen gemaakt worden.

De familie Borluut zou b.v. een bijzondere verering voor Sint-Philomena kunnen gehad hebben. De familie zou een kapel kunnen laten bouwen hebben te Hansbeke om aan de inwoners de kans te geven die heilige te vereren en te aanroepen. In die crisisjaren kon het wel nuttig zijn iemand te hebben bij wie men kon aankloppen met zijn noden en nood was er genoeg. Hansbeke leed in die periode onder de vreselijke „Cholera Morbus” die er woedde in 1866 (19) en die ook de hele omgeving teisterde. Daarbij heerste er nog nood bij de landbouwers, die kampten met veesterfte en

met het mislukken van de oogsten. Dit alles zou wel een rol kunnen gespeeld hebben in het oprichten van de kapel en de verering van de heilige.

Toen wij in 1982 door tussenkomst van de heer Luc de Wispelaere uit Hansbeke een doos documenten als geschenk kregen afkomstig uit het sterfhuis van landbouwer De Vreeze, stak tussen de papieren een gedrukte litanie van de maagd Philomena, die 1875 als jaartal draagt (20). Het is een der weinige stukken die bewijzen dat er te Hansbeke een verering bestond. Enkele oudere inwoners weten nog te vertellen dat er bijna dagelijks bezoek kwam in de kapel tijdens de oorlogsjaren 1914-1918 en 1939-1945. Sinds 1950 wordt de kapel niet meer bezocht.

In de meimaand komt de buurt samen om een paternoster te bidden. Dat werd in het begin van 1950 nog in de kapel gedaan, maar daarna werd de paternoster gebeden in de boomgaard van de nabijgelegen hoeve. Eenmaal per jaar wordt de kapel gepoetst door de inwoners van deze hoeve.

Een onderzoek ingesteld naar het gebruik van de meisjesnaam Philomena wees uit dat gedurende de periode 1845-1941 slechts 25 maal de naam Philomena gegeven werd aan een pasgeboren meisje, wat zeer miniem is (21). Vroeger bestond er te Hansbeke een volksrestaurant dat de naam van „Sint-Philomena” droeg .

Door de tussenkomst van graaf B. de Bousies - Borluut (Hansbeke) werd de kapel in de loop van 1986 mooi gerestaureerd.

A. Janssens
Nevele

BRONNEN

1. Figuratieve kaart van het landboek van Hansbeke, 1700.
2. Figuratieve kaart gemaakt naar de Parochieboeken, 30 april 1744.
3. Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden door Ferraris, blad met Hansbeke 1764, Uitg. Pro Civitate Brussel.
4. Kadastrale atlas van Hansbeke met legger door P.C. Popp.
5. Militaire kaart 1/20000, bl. XXI nr. 4, Uitg. Kartografisch Instituut 1875 en 1884, Brussel.
6. Militaire kaart 1/40000, bl. Tielt, Uitg. Kartografisch Instituut 1939, Brussel.
7. Militaire kaart 1/10000, bl. Nevele, Uitg. Kartografisch Instituut 1967, Brussel.
8. Geschiedenis van Hansbeke, door F. De Potter en J. Broeckaert deel VI, druk C. Annoot-Braeckman, Gent, 1867.
9. Geschiedenis van Hansbeke, bewerkt en aangevuld door Leon Van Driessche, Uitg. eigen beh. 1952.
10. Mededelingen door de Hoofdcontroleur ter Directie van het Kadaster te Gent, de Heer A. Impens.
11. Persoonlijke opmetingen verricht in 1982.
12. Gegevens verstrekt door Z.E.H. J. Van den Heuvel, Knokke, in een brief van 19 februari 1983.
13. idem.
14. Gegevens verstrekt door E.P. P. De Pue der Paters Dominikanen, Hoogstraat 41 te Gent, op 30 november 1983.
15. Gegevens verstrekt door Z.E.H. J. Van den Heuvel, Knokke in een brief van 19 februari 1983.
16. Gegevens verstrekt door de heer Gustaaf Weze, Geldmunt te Gent.;
17. hetzelfde als onder nr. 4.
18. hetzelfde als onder nr. 8.
19. Gemeentearchief Nevele, Register van overlijdens van Hansbeke.;
20. Zie bijlage.
21. Gemeentearchief Nevele, Register van geboorten en bevolking van Hansbeke.

De foto's van de prentjes zijn afkomstig uit de verzameling van de heer Gustaaf Weze, Geldmunt te Gent, en de afbeeldingen van de kapel komen uit de verzameling van het Museum „Rietgaverstede" te Nevele. Hartelijk dank aan Raoul Verbeure, Zwevezele, voor zijn interessante documentatie over de verering van Sint-Philomena te Zwevezele.;

BIJLAGE

Litanie ter eere van de H. Maegd en Martelares Philomena vereerd te Hansbeke 1875.

H. Dryvuldigheid,	eeenen God, ontfermt u Onzer	bid voor ons
H. Maegd Maria,	Koningin der Martelaren,	bid voor ons
H. Philomena,	kind van zegen	bid voor ons
H. Philomena,	dochter des lichts	bid voor ons
H. Philomena,	die Jezus-Christus uwen bruydegom verkozen hebt	bid voor ons
H. Philomena,	die met eenen heldenmoed, Jezus-Christus heb trouw gebleven	bid voor ons
H. Philomena,	die men noch door beloften of bedreygingen doen afstaen van het geloof	bid voor ons
H. Philomena,	die door de liefde in het lijden verdiend hebt vertroost te worden van Jezus en Maria	bid voor ons
H. Philomena,	welkers drift om nieuwe pijnen te verdragen dagelijks vermeerderde	bid voor ons
H. Philomena,	waer van God zich geweerdigde den luyster te doen uytstrijnen door menigvuldige wonderheden	bid voor ons
H. Philomena,	die door Uw voorbeeld verscheyde zielen tot het geloof getrokken hebt.	bid voor ons
H. Philomena,	die gelijk Jezus aen eene kolomme zijt gebonden en met roeden gegeeseld	bid voor ons
H. Philomena,	waer voorbeeld der Christene maegden	bid voor ons
H. Philomena,	die op eene besondere wijs begunstigt de genen die U eeren	bid voor ons
H. Philomena	die de H. Kerk eerbiedigt als eene vermaerde maegd en martelares van Jezus-Christus	bid voor ons
H. Philomena,	die eene ontstervelijke gelukzaligheid geniet	bid voor ons
Lam Gods,	die wegneemt de zonden der wereld verhoor ons Heer	bid voor ons
Lam Gods,	die wegneemt de zonden der wereld ontfermt U onzer.	bid voor ons

Bid voor ons H. Philomena op dat wij ons gelijk gij gansch toewijden aen de liefde van Jezus-Christus en door Uwe voorspraak bekomen het gene wij vragen.

IS VAN GANSBEKE VAN HANSBEKE ? (*)

Het is mijn bedoeling in deze bijdrage een verklaring te geven voor het toponiem *Hansbeke* en het eventuele verband met de familienaam *Van Gansbeke* te onderzoeken.

In 1867 citeren F. De Potter en J. Broeckaert (1) verscheidene eigentijdse auteurs die een verklaring gaven voor de plaatsnaam *Hansbeke*. Die verklaringen variëren van „beek van Hans” tot „aan eene godheid toegewijde beek”. Zelfs wordt een variante Gansbeke a° 1227 (2) aangehaald en in verband gebracht met de familienaam *Van Gansbeke*.

M. Gysseling (3) vermeldt geen toponiem *Gansbeke*, wel *Hansbeke* (1147) en *Ansbeke* (1160), echter zonder verklaring.

C. Tavernier-Vereecken (4) verklaart het toponiem *Hansbeke* als „de banale naam Gansbeke”. Zij wijst erop dat in de middeleeuwen g vaak als h werd uitgesproken, die later verdween in de uitspraak.

Het is tenslotte R. Moelaert (5) die ons o.i. op het juiste spoor bracht door erop te wijzen dat L. Stockman een foutieve lezing *Hanisebeke* in het origineel van 1237 identificeerde als *Hamsbeke*. In die oorkonde van 1237 nopens de tienderegeling te Ursel tussen het kapittel van Doornik en de abdij van Drongen, vermeldt Walter Marvis, bisschop van Doornik, terloops iets over de tienden van Bellem, die zich uitstrekten „usque ad terminos parochie de Hamsebeke” (tot aan de grenzen van de parochie Hamsebeke). De grote tiende van Hansbeke werd in leen gehouden door Zeger van Hamme, zo genoemd naar de plaatsnaam Hamme. Het gehucht Hamme in Hansbeke grenst ten noorden aan de huidige Brugse Vaart die gedeeltelijk gegraven werd in de bedding van een vertakking van de Durme, ook Hoogkale genoemd (6). Hamme grenst ten zuiden en ten noorden aan de *Grote Beke*. Deze beek stroomt van zuid naar noord, maakt in de nabijheid van het kasteel van Hansbeke een bocht in oostelijke richting en stroomt op de grens van Hansbeke en Merendree verder noordwaarts in de vroegere (Hoog)kale. Dicht bij deze *Grote Beke* op de grens van de wijk *Hamme* en *Kercke* lag oorspronkelijk het kasteel van Hansbeke (7).

Later werd de loop van de *Grote Beke* omgelegd naar de omwalling van het kasteel. Ik meen hieruit te mogen besluiten dat met de huidige *Grote Beke* de vroegere *Hamse-beke* wordt bedoeld. *Hamme* wordt voor de eerste keer geattesteerd in 1375 (8) : in 1569 en 1571 lezen we te Amme.

(*) Dit artikel verscheen eerder in *Vruchten van z'n akker. Opstellen van (oud-)medewerkers en oud-studenten voor Prof. Dr. V.F. Vanacker*, redactie : M. Devos, J. Taeldeman, Gent, 1986.

De schrijfwijze *Hamsebeke*, *Hamsebeke* biedt ons een aanvaardbare verklaring voor het eerste lid van de naam. In *hamse* schuilt vermoedelijk *ham*, Germ. *hamma* „landtong uitspringend in inundatiegebied, vooral van rivieren” (9).

De taalkundige evolutie van *hamse* tot *hans(e)* lijkt niet zo vanzelfsprekend. De schrijfwijze (*h*)*ansebeke* werd tussen 1237 en 1305 vijf keer opgetekend.

Een gelijkaardige taalkundige evolutie kon worden gevonden in de reeks *Dialectatlassen*. De plaatsnaam *Lamswaarde* (10) evolueerde op dezelfde manier via *Lanswaarde* tot de huidige uitspraak [ʎāz̥wɪj ɛ̃d̥ ɔ̃], met een nasalering van de *a* en dus met het wegvallen van de *m*. Zo een evolutie vinden we ook in *hemd* dat in enkele Vlaamse dialecten (*h*)*ende* wordt, waarin de voorafgaande nasaal *m* assimileert aan de volgende dentale consonant *d* en dus ook dentaal wordt (klinker + *m* + *d* wordt klinker + *n* + *d*). Ook in *hamsebeke/hansebeke* assimileerde de voorafgaande nasaal *m* aan de *s* en werd ook dentaal. De vokaal die aan de dentaal voorafging werd genasaleerd (klinker + *m* + *s* wordt klinker + *n* + *s* en wordt genasaleerde klinker + *s*) en viel uiteindelijk weg, zoals in *venster* en *mensen* in sommige Vlaamse dialecten. Ook in *hansbeke* werd de *a* genasaleerd en resulteerde in de dialectische uitspraak [ã̃(n)zβek̥ ɔ̃].

Zoals ik reeds hoger schreef, legt C. Tavernier-Vereecken (11) een verband tussen *Hansbeke* en de familienaam *Van Gansbeke* en wijst ze op de Vlaamse *g/h* - wisseling. Dit lijkt wel een aanneemlijke verklaring want in de persoonsnaamgeving zijn er enkele *g/h*-doubletten bewaard : *Van Huysse/van Guyse* (o.m. in Wichelen en Zelzate) en *Van Houtem/Van Gautem* (in Gavare). Deze *g/h*-wisseling in familienamen komt echter zeer zelden voor. Zo vonden we voor een hele reeks familienamen met *h* (o.m. Van Haecke, Haelewijn, Haeren, Haesebroeck, Hal(le), Hanswijk, Hauwaert, Hecke, Heirzele, Herpe, Hese, Heule, Hoeck, Holsbeke, Hove, Huffel, Hyfte) geen equivalent met *g*. Ook vonden we geen enkele familienaam *Van Hansbeke*. *Hansbeke/Gansbeke* mogen m.i. niet als doubletten worden beschouwd, wel zijn het twee toponiemen die onafhankelijk van elkaar zijn ontstaan, met elk een eigen betekenis.

In de telefoongidsen van West- en Oost-Vlaanderen van 1984 vonden we geen enkele keer *Van Hansbeke* als familienaam. Wel komt *Van Gansbeke* voor.

In de volgende Oostvlaamse gemeenten vonden we die naam minstens één keer : Aalst, Eeklo, Eke, Erondegem, Gavere, Landegem, Lembeke, Ninove, Outer, Ronse, Sint-Amandsberg, Sint-Maria-Horebeke, Sint-Maria-Oudenhove, Sint-Maria-Lierde, Sint-Lievens-Esse, Zingem, Zulte.

In de telefoongids van West-Vlaanderen vonden we de naam minstens één keer in : Aarsele, Beselare, Hooglede, Kemmel, Lissewege, Maldegem,

Meulebeke, Oostende, Sint-Eloois-Vijve, Tielt, Wijtschate. De hoogste concentratie vonden we in Harelbeke (3 x) en Kortrijk (3 x), waar de naam zeker niet origineel is want tussen 1300 en 1400 komt hij er niet voor (12).

In Oost-Vlaanderen liggen de kaarten duidelijk anders. Hier vonden we de naam *Van Gansbeke* in Deinze (3 x), Gent (7 x), Mariakerke (3 x), Merendree (6 x), Munkzwalm (5 x), Nevele (3 x), Oudenaarde (6 x), Scheldewindeke (2 x), Vinderhout (2 x) en Zottegem (9 x). Er liggen dus twee kerngebieden in Oost-Vlaanderen, één in de streek van Oudenaarde-Zottegem en één in Gent-Nevele-Merendree. Het is zeer verleidelijk om het Gentse gebied in verband te brengen met het nabijgelegen Hansbeke. Om die thesis eventueel kracht bij te zetten ging ik op zoek naar de oudste vermeldingen van de naam in het Land van Nevele. Dit onderzoek leverde een schrale oogst op. In de Baronie Nevele leefden tussen 1670 en 1766 ten minste zestien *Van Gansbekes* (13). De oudst vermelde is Jacobus Van Gansbeke, overleden te Landegem in 1670.

Hoewel de Staten van Goed van de Baronie Nevele reeds voorbanden zijn vanaf 1525 worden er vóór 1670 geen *Van Gansbekes* in Nevele vermeld. De eerste vermelding in Merendree (14) dateert uit 1766 nl. Joannes Van Gansbeke fs. Pieter (afkomstig uit Nevele).

We mogen hieruit besluiten dat de naam *Van Gansbeke* in het Land van Nevele een migratiennaam is.

Rest nog het tweede gebied Oudenaarde - Zottegem. Volgens C. Tavernier - Vereecken is *Gansbeke* een verdwenen beeknaam te Sint-Denijs-Boekel of omgeving (15). *Godilis de Ansbeke* situeert de auteur in Hansbeke, ze brengt de naam in verband met Gansbeke en wijst ook hier op de *g/h*-wisseling. In zijn doctorale dissertatie verklaart L. Van Durme (16) Gansbeke als een gehucht waarvan de kern op het grondgebied Munkzwalm gelegen is. *Gansbeke* is de oude naam van de Dentergembeek aldaar. Het veelvuldig voorkomen van de familienaam Van Gansbeke in dit gebied (Munkzwalm 5 x, Oudenaarde 6 x, Zottegem 9 x) moet zeker in verband gebracht worden met het toponiem *Gansbeke*.

Uit de verklaring *Hamsbeke/Hans(e)beke* en de nauwkeurige situering van *Gansbeke*, besluiten we dat er geen verband moet worden gezocht tussen beide namen.

Hansbeke betekent dus „beek bij een landtong uitspringend in een inundaatiegebied”.

De familienaam *Van Gansbeke* houdt verband met de *Gansbeke* in Zwalm. De *Van Gansbeke*-concentratie in het Land van Nevele dateert van na 1690. De bakermat van die familie ligt in Zwalm en omgeving, waar ook de *Gansbeke* lag.

Jan Luysaert
Merendree

NOTEN

- (1) F. DE POTTER en J. BROECKAERT, *Geschiedenis van de gemeenten in de provincie Oost-Vlaanderen*, zesde deel *Hansbeke*, Gent, 1867.
- (2) Deze vermelding *Gansbeka* moet gesitueerd worden in Sint-Denijs-Boekel of in de omgeving. Zie noot 15.
- (3) M. GYSSELING, *Toponymisch woordenboek van België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijk en West-Duitsland* (vóór 1226), 1960.
- (4) C. TAVERNIER, *De gemeentenamen van het Land van Nevele*, in *Het Land van Nevele*, jg. I (1970), blz. 6.
- (5) R. MOELAERT, *Uit vijf oorkonden over tienden te Hansbeke*, in *Het Land van Nevele*, jg. XII (1981), blz. 389.
- (6) A. DE VOS, *De middeleeuwse loop van de Durme en haar bijrivier de Poeke*, in *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, deel XII, Gent, 1958.
- (7) A. MARTENS, *Enkele notities in verband met (een) verdwenen kaste(e)l(en) te Hansbeke*, in *Het Land van Nevele*, jg. III (1972), blz. 8 - 14.
- (8) Ik dank ir. L. Stockman uit Aalter, die mij uit zijn historische notities alle oude vermeldingen van de toponiemen *Hamme* en *Hansbeke* heeft bezorgd.
- (9) M. GYSSELING, *o.c.*, blz. 444.
- (10) Ik dank dr. J. Taeldeman die mij op dit fenomeen wees in E. BLANCOAERT, *Dialectatlassen van Noord Oost-Vlaanderen en Zeeuwsch-Vlaanderen*, blz. 21 - 22.
- (11) C. TAVERNIER-VERECKEN, *Gentse Naamkunde van ca. 1000 tot 1253*, Gent, 1968, blz. 391.
- (12) F. DEBRABANDERE, *Kortrijkse Naamkunde 1200 - 1300*, Kortrijk, 1980.
F. DEBRABANDERE, *Studie van de persoonsnamen in de kasselrij Kortrijk 1350 - 1400*, Handzame, 1970.
F. DEBRABANDERE, *Kortrijkse persoonsnamen omstreeks 1400*, Tongeren, 1958.
- (13) C. GOEME, *Staten van goed van de baronie Nevele (1525 - 1795)*, 3 dln., Brugge, 1981.
- (14) L. NEYT, *De staten van goed van de heerlijkheid Merendree (1583 - 1795)*, 4 dln., Tielt, 1980 - 1983.
- (15) C. TAVERNIER - VERECKEN, *Gentse Naamkunde van ca. 1000 tot 1253*, Gent, 1968.
- (16) L. VAN DURME, *Toponymie van Velzeke - Ruddershove en Bouchoute*, doctorale dissertatie, R.U. Gent, 1982.

DE SMIDSE LANGS DE BREDEWEG TE POESELE (II)

De Franse tijd tot heden

Met de inval van de Fransen onder de leuze „vrijheid, gelijkheid en broederlijkheid” werd een duistere periode in onze geschiedenis ingeluid. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de schaarse gegevens die we over dit tijdperk terugvonden met betrekking tot de smidse en zijn bewoners allesbehalve positief te noemen zijn.

In de randbemerkingen neergeschreven op de staat van goed van Jan De Mulder, opgemaakt op 2 oktober 1793, lezen we dat zijn weduwe Joanna Catherina Veevaete ondertussen hertrouwd was met de 26-jarige Lieven Frans Verstraete (° Aalter 1767). Verstraete zou echter slechts tien jaar het beroep van smid te Poesele uitoefenen want op 14 maart 1803, om vijf uur 's morgens, overleed hij in zijn woning te Poesele.

Het waren Colette Van Vynckt, 26 jaar oud, „laquelle a déclaré être la femme du défunt” en Jean Verplaetse „cultivateur, voisin” die de overlijdensaangifte deden. Wanneer Lieven Verstraete hertrouwde en wanneer J.C. Veevaete overleed (we vermoeden vóór 1797) vonden we echter niet terug.

In 1803 overleed ook Bernard De Mulder „domestique, fils de Jean De Mulder et Jeanne Cathérine Verstraete (sic), qui sont morts, tous les deux”.

Het jaar ervoor „le premier jour du mois de floréal” overleed ook François Verstraete, oud 18 maanden, zoontje van de smid.

Volgens de aanvullingen in het landboek van Poesele uit 1670 was de smidse achtereenvolgens eigendom van „les fils mineurs de Jean De Mulder” en van Pierre D'harte. (Gaat het hier om Petrus D'Harte, landman, geboren te Meigem en wonende „op Poesel plaetse” die in 1823 aldaar op 82-jarige leeftijd overleed ? Het was Petrus D'Harte, werkmán, zoon van de overledene, die de overlijdensaangifte deed.) De volgende eigenaar van de smidse werd „Pierre d'harte le jeune”. Hij huwde Colette Van Vynckt, de weduwe van zijn voorganger, en volgde hem op in de smidse. Bij het overlijden van zijn zoontje Angelus op 28 mei 1816 stond hij vermeld als „Pieter Joseph D'Haert, oud veertig jaeren, peirdesmet.” Daar in de Poeselse overlijdensregisters geen melding gemaakt wordt van het overlijden van Pierre d'Harte „de jonge” vermoeden we dat hij omstreeks 1820 de gemeente verlaten heeft.

Vanaf 1823 vinden we voor het eerst de naam van een nieuwe smid terug,

✠

ZALIGE GEDACHTENIS
VAN

PETRUS GODDERIS

echtgenoot van
Eugenia Dobbelaere,
geboren te OOSTRAMP den 8 Juli 1833. en
overleden te ROESLE den 25 Januari 1933

Weest altijd bereid, want op een uur dat gij
het niet meent zal de zoon des menschen komen.
H. MATTH. XXIV. 42

Sterft de rechtveerúge een onvoorziene dood
hij zal in ruste zijn. (boek der wijsh. iv. 7)

Hij was een man, eenvoudig en oprecht van
harte, vreesde God, vluchte het kwaad, en vol-
harde in onschuld. Job, II, 3.

Toergeliefde vrouwe en kinderen, weest mij
indachtig in uwe gebeden en goede werken,
leest in vrede en vriendschap onder elkaar, wij
zullen ons wenerzien, en dan zullen wij ons
verblijden in het hemels vaderland.

*Bernhartige Jesus, schenk hem de eeuwige
rust.* (7 jaren en 7 quadr. afl.)

*Zoet harte van Jesus en Maria weest mijn
toelucht.* 3° dagen afl.

R. I. P.

DRUKK. K. DOSSCHE-DUCHATEAU, NEVELLE.

dóodsprentje van Pieter Godderis

De smedenfamilie Afschrift-Godderis in 1927.

Achteraan v.l.n.r. : Germaine, August, Maurits, Hilda, Aviel en Augusta.

Vooraan : Marie Godderis en Jozef Afschrift.

(enkel Jules Afschrift ontbreekt op de foto).

Petrus Lambert. Hij werd geboren te Schuiferskapelle in 1790 als zoon van Lucas en Barbara Theresia De Walsche en was gehuwd met Marie-Anne Goethals (° Poesele 1792). Als M.A. Goethals op 18 augustus 1828 op 36-jarige leeftijd overlijdt laat zij twee minderjarige kinderen achter Bruno, 6 jaar en Amelia, 5 jaar. In 1830 is Lambert hertrouwd met Josepha De Spae, een spinster, afkomstig uit Afsnee die hem nog vier kinderen zou schenken : Theresia, August, Ursula en Nathalie. Josepha De Spae overleed te Poesele op 15 augustus 1846.

Reeds in de 18e eeuw zagen we dat de smid voor het uitoefenen van zijn taak bijgestaan werd door een knecht. (1) Onder smid Lambert zet die evolutie zich verder. In het Poeselse bevolkingsregister van 1834 (2) zien we dat naast de familie van de smid ook nog een dienstbode (Bernard Van de Walle, 55 jaar oud en afkomstig van Dentergem) en een dienstmeid (Marie-Christine Vanderstraeten, 16 jaar en afkomstig van Latem) bij de Lamberts inwoonden. Kandidaat-smeden kwamen een tijdje knecht spelen teneinde een beter betaalde job elders te vinden of om de nodige ervaring op te doen om later zelf het beroep zelfstandig te kunnen uitoefenen. Zo was Philippe - Jacobus Mirlaen (23 jaar) uit Nazareth als dienstknecht inwonend tussen augustus 1842 en mei 1843. Hij werd opgevolgd door Louis De Volder (16 jaar) uit Kanegem die hier verbleef tot mei 1847. Edouard Marchand (18 jaar), hoefsmid, uit Ursel verving hem alvorens uit te wijken naar Bellem in mei 1848. Hij werd op zijn beurt opgevolgd door Leonard Verleysen (° Zeveren 13/02/1830) die eind oktober 1850 naar Lotenhulle vertrok. De laatste jonge (leerling) hoefsmid die we in het bevolkingsregister terugvonden was Nisère Bogaert (22 jaar), afkomstig van Astene, die eind februari 1851 te Poesele aankwam en eind januari van het volgende jaar uitweek naar Ruiselede.

De familie Lambert was geen eigenaar van een smidse. Bij het raadplegen van de „leggers van de Popp - kaart” zien we dat een zekere Justina Boschaert uit Brugge de smidse in bezit heeft. Volgens deze leggers werden de 119 huizen te Poesele onderverdeeld in negen klassen. Samen met nog twee andere woningen was de smidsewoning ondergebracht in „Klasse 3”. Daar in Klasse 1 slechts twee woningen en in Klasse 2 slechts zes woningen waren ondergebracht mogen we aannemen dat het smidsehuis tot de tien fraaiste gebouwen behoorde te Poesele.

Het lag in de lijn der verwachtingen dat de oudste zoon zijn vader als smid zou opvolgen, doch Bruno Lambert overleed op 2 januari 1856.

In de overlijdensakte staat hij vermeld als hoefsmid. Hetzelfde jaar, op 28 december overleed ook zijn halfzuster Ursula te Tielt.

Petrus Lambert overleed tien jaar later op 2 februari 1866 zodat de jongste zoon Augustus de nieuwe smid werd. Augustus Lambert was gehuwd met Marie Van Ooteghem, na haar huwelijk te Poesele ingeschreven als land-

bouwster. Het enige wat we over dit smeden - echtpaar terugvonden waren de overlijdensakten van drie van hun kinderen. Sylvie (2 jaar) en Ivo (4 jaar) in 1869 en Henri (10 maanden) in 1870.

In 1881 doet Pieter Godderis zijn intrede als hoefsmid langs de Bredeweg. Hij werd geboren te Oostkamp op 8 juli 1833 en was gehuwd met de twee jaar oudere Eugenia Dobbelaere (° Lotenhulle 21/05/1831). Godderis had zich eerst als hoefsmid te Hansbeke gevestigd doch na het vertrek van de Lamberts kwam hij met zijn gezin te Poesele.

Het echtpaar telde vijf kinderen, allemaal geboren in Hansbeke : Maria-Eulalia (° 9/04/1871), Emiel (° 10/11/1872), Emma (° 2/09/1875), August (° 10/11/1873) en Karel - Francies Nieuwland (° 1/03/1869). Deze Karel Nieuwland (junior) was de zoon van Eugenia Dobbelaere in een eerste huwelijk met Karel Nieuwland (senior) die echter zes weken na hun huwelijksdag overleed. In 1895 verliet Karel Nieuwland Poesele waar hij ingeschreven stond als „hoefsmidgast” om zich in Oostkamp te vestigen, hij overleed op 20 mei 1940. Tussen november 1892 en juli 1895 verbleef Emiel Godderis te Beernem, vermoedelijk om zich als smid te vervolmaken. Zijn plaats in de smidse werd tijdelijk ingenomen door Achiel Dynoodt (° Nevele 26/08/1878), „smidsgast”, die twee dagen na de terugkeer van Emiel de smidse verliet.

In 1897 huwde Emiel Leonie Verhalle en vestigde zich te Sint-Martens-Leerne langs de baan Gent - Deinze naast café „Den Bonten Os” richting Leerne kerk. Hij overleed er op 1 maart 1930 en werd er opgevolgd door zijn zoon Gerard die de smidsewerkzaamheden na de Tweede Wereldoorlog stopte.

August Godderis studeerde voor onderwijzer te Sint-Niklaas. Na stages te Maria-Aalter, Mariakerke en Poesele werd hij definitief benoemd te Mariakerke waar hij op 7 juli 1948 overleed.

De dochters Emma en Marie-Eulalie leerden de broeders Afschrift uit Wingene kennen. Emma huwde Jules Afschrift, bediende bij de houthandel Lemahieu, en vestigde zich te Sint-Joris-ten-Distel en Marie-Godderis huwde te Poesele op 16 november 1898 „hoefsmid” Petrus, Jozef Afschrift (° Wingene 21/06/1864) en ging met haar kersverse echtgenoot inwonen in de smidse bij haar ouders. In 1902 verlieten Pieter Godderis en zijn echtgenote de smidse en vestigden zich in de huizenrij (3) langs de Bredeweg alwaar Pieter op 25 januari 1903 overleed. Moeder Godderis verliet Poesele om te gaan inwonen bij haar dochter Emma waar ze op 12 maart 1904 overleed.

Het gezin Afschrift - Godderis kreeg tien kinderen die allen te Poesele werden geboren :

Laura	° 13/11/1899	† 10/06/1911
Hilda	° 01/01/1901	† 17/07/1984
Odiel	° 18/01/1902	† 06/02/1902
Mauritius	° 25/12/1902	† 04/08/1984
Julius	° 21/09/1905	† 04/11/1972
Augusta	° 07/03/1908	verblijft thans in Stolberg (West-Duitsl.)
Germaine	° 07/03/1908	† 17/01/1986
August	° 29/07/1909	† 23/01/1983
Maria-Theresia	° 18/11/1910	† 24/12/1910
Aviel	° 13/12/1913	

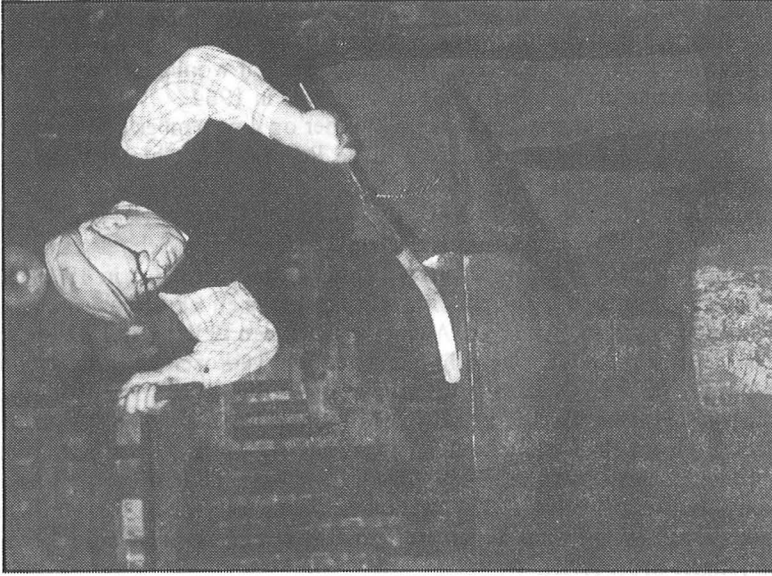
Al de zoons bleven in de smedenstiel, met uitzondering van Odiel die kort na zijn geboorte overleed. Inwonende knechten vonden we na 1900 niet meer terug, wel was een zekere Jozef De Schrijver uit Poeke nog een tijdlang werkzaam in de smidse als knecht.

Op 7 juni 1921 slaagde Jozef Afschrift (zo werd hij in de volksmond genoemd, niet Petrus) erin de smidse te kopen voor de som van 4.500 frank. In de verkoopakte, verleden voor notaris Edmond Van Severen te Wakken, lezen we dat de verkoop omvatte „een woonhuis met medegaande erve, smis, boomgaard en verdere afhangen bekend ten kadaster Sektie A nummers 111a, 111b, 112a en 112b groot tien aren negentig centiaren”. Verkoper is Mw. Maria - Augusta - Julia Soenens, weduwe van de heer Jules Hoornaert, wonende te Brugge, Ridderstraat 12. Maria Soenens was in het bezit gekomen van de smidse door de nalatenschap van haar moeder Justine Bosschaert (echtgenote Gustave Soenens) en van haar overleden broer Joseph Soenens (+ 8 juli 1896).

Jozef Afschrift, die als een zeer streng man bekend stond genoot eveneens de faam een zeer goede smid en hoefsmid te zijn. Hij overleed te Poesele op 4 augustus 1929. Vijf jaar later, op 13 juli 1934, overleed ook zijn echtgenote Marie Godderis. Tussen het overlijden der beide ouders in, op 13 juni 1932, huwde Jules Afschrift te Landegem met Alice Martens. Op de hoek van de Bredeweg en de Molenweg (op de grond waar de smidse staat) hadden zij een woning, met aanpalend werkhuis laten oprichten, waar beide jonggehuwden hun intrek namen.

Hoewel Jules een diploma van hoefsmid bezat, uitgereikt aan de rijksschool te Anderlecht, specialiseerde hij zich in het vervaardigen en herstellen van landbouwmachines die toen zeer in trek waren.

Voor zijn huwelijk had hij zelfs deelgenomen aan wedstrijden voor hoefsmeden te Luik en te Brugge waar hij telkens gelauwerd werd. Deze aanmoedigingen mochten echter niet baten want Jules koos definitief voor de

De laatste Poeselse hoefsmid, Aviel Afschrift, aan het werk op zijn vertrouwd terrein.

voortgang in plaats van de edele hoefsmidkunst. Bij het uitbreken van de tramlijn Gent - Nevele - Ruiselede kocht Jules Afschrift een perceel vrijgekomen grond in de Beentjesstraat waar in 1961 een werkmagazijn werd opgericht. Kort daarop werd vóór het magazijn een woning gebouwd waar zijn zoon Armand (° 17 mei 1936) zich vestigde in 1964.

Armand is sinds het overlijden van zijn vader op 4 november 1972 als zelfstandig werktuigkundige werkzaam in de Beentjesstraat hierin bijgestaan door zijn zoon Frank (° 6/02/1964).

August Afschrift huwde in 1935 te Bellem met Maria Heyndrickx en vestigde zich eerst een tijdlang als hoefsmid te Gent in de Schoolstraat.

In 1939 week het echtpaar uit naar Laarne waar August tot in 1975 zijn beroep zou blijven uitoefenen. Het echtpaar kreeg elf kinderen waarvan er heden nog negen in leven zijn. August was ook een tijdlang actief in de gemeentepolitiek. In 1969 werd hij voor het eerst verkozen als raadslid voor de C.V.P. Hij bracht het zelfs tot schepen maar moest in 1980 wegens gezondheidsredenen ontslag nemen. Hij overleed te Laarne op 23 januari 1983. Geen enkele van zijn kinderen zette het beroep van hun vader verder. Maurits Afschrift was in 1925 uitgeweken naar Tourcoing in Frans - Vlaanderen waar hij tot 1933 tewerkgesteld was als smid in een textielfabriek. Vanaf 1934 kwam de smidse opnieuw in zijn handen en in die van zijn jongste broer Aviel.

Tot aan het huwelijk van Aviel met Elisa Haerts (° 4/09/1920) op 2 mei 1946 bleven beide broers de smidse samen beheren. Maurits was ook nog het slachtoffer van een spijtig ongeval : door het afspringen van een kleine splinter van een beitelkop verloor hij een oog.

Het was het enige ernstige ongeval dat zich in de smidse voordeed. Aviel, die reeds meer dan een halve eeuw werkzaam is als zelfstandig smid en hoefsmid, heeft een hele evolutie in het smidswezen meegemaakt. Tot het eind der jaren twintig stond de hoefsmid te Poesele volledig ten dienste van de landbouw. Pas vanaf 1930 besloeg hij de eerste renpaarden. Sommige werkzaamheden zoals het aanbrengen van ijzeren banden om de houten wielen van karren en wagens zijn tegenwoordig totaal verdwenen evenals het beslaan van de boerepaarden. Volgens Aviel kwam de grote omschakeling van boerepaard naar renpaard er omstreeks 1960. Het beste ijzer om paarden te beslaan komt uit Luxemburg. In het vakjargon wordt het „Martinstaal” genoemd. Rosseel uit Tielt en Kerkhaert uit Vogelwaarde in Zeeuws - Vlaanderen zijn altijd de grootste leveranciers geweest van hoefijzers in de Poeselse smidse.

Aviel had een uitgebreid cliënteel in de omliggende gemeenten maar zijn vermaardheid als hoefsmid drong door tot ver buiten de grenzen van het land van Nevele. Zo was het geen rariteit cliënten in de smidse te ontmoeten uit Sint-Baafs-Vijve, Waregem, Pittem, Beervelde tot zelfs Wenduine

enz. Tot aan zijn opruststelling was Maurits, zijn broer, altijd behulpzaam bij het beslaan der paarden. Daarna was het de eigenaar zelf die moest instaan voor een hulp die blijkbaar steeds zonder veel moeite gevonden werd. Ook beroemde paarden uit de draf- en renwereld vonden de weg naar de Poeselse smidse. Zo was de renstal van de heer Van Hecke, die op het kasteel Schaubrouck te Vinderhoutte woonde, reeds vóór de Tweede Wereldoorlog een vaste klant van de familie Afschrift. Paarden als Lord Williams, Junior du Verdier en Helio Tosca waren toen van Europese klasse. Aviel herinnert zich nog dat Junior du Verdier (vermoedelijk) in 1937 de Grote Prijs van de President won te Vincennes en een week later de Prijs van de Republiek. Lord Williams won onder andere in Croisé - Laroche de derby tegen de beste Franse en Belgische tweejarigen en Freddy du Verdier (een zoon van Junior du Verdier) was Belgisch recordhouder bij de bereiden paarden.

Dit laatste paard was eigendom van Gerard Sergeant uit Drogen. Rond die Freddy du Verdier is nog volgende anekdote bekend. Op aanraden van een zogenaamde kenner liet de trainer van dit paard zijn rijdier beslaan bij een smid te Ooigem opdat het vlugger zou lopen. Als ultieme test voor de grote prijs ging men draven te Waregem maar het liep helemaal mis. De broer van de trainer kwam helemaal in paniek naar Poesele gereden om het paard opnieuw te laten beslaan. Zoals het gewoon was. Freddy du Verdier won de grote prijs.

Toen zogenaamde zich vol trots om zijn paardenkennis meldde bij de trainer en zijn broer werd hij op een vloekenrecital onthaald : „Gij met uwe smid ! Het zijn ijzers van Poesele die er gisteren opgezet zijn !”. Tot op de dag van vandaag weerklinken nog anekdotes en sterke verhalen in de smidse. Iedereen, zowel boer als rentenier was er welkom. Ik herinner me nog goed de winterse dagen rond het smidsevuur.

Aviel en Maurits waren meestal aan het werk met enkele wachtende boeren en nieuwsgierigen rond zich. Hoewel er nooit drank geschonken werd was heel het leven om en rond de smidse een aantrekkelijk geheel dat iedereen boeide. Ik herinner me ook nog zeer levendig dat we er met enkele vrienden op zondagvoormiddag regelmatig terecht konden om onze verzameling postzegels aan te vullen of om uit te zoeken vanwaar die vreemde zegels wel afkomstig waren want Aviel was en is nog steeds een verwoed filatelist die ons graag zijn dubbels afstond zonder daarvoor een tegenprestatie te vragen.

De smidse was ook het ideale schouwtoneel waar krachtpaters hun kracht konden demonstreren.

Zo slaagde André Hellebuyck uit Meigem erin met een aambeeld rond de smidse te wandelen. Als je weet dat het kleinste aambeeld 180 kg weegt en het grootste 285 kg dan kun je pas deze prestatie naar waarde schatten.

Steeds opnieuw waren er ook argelozen die tot hun schade en schande moesten ondervinden dat je nooit stukjes metaal die er op de grond lagen mocht oprapen wilde je je vingers niet verbranden.

In 1961 kwam Hilda Afschrift zich terug te Poesele bij haar broers vestigen. Hilda was een veel bereisde vrouw die de belangrijkste bedevaartplaatsen in West-Europa meerdere malen had bezocht. Bij haar terugkeer nam ze, net als haar moeder dat had gedaan, de taak op zich het houten kruisbeeld aan de smidse te onderhouden. Dit kruisbeeld werd op 1 mei 1758 (4) op kosten van de toenmalig kerkmeester Willem Van Doorne en zijn echtgenote Joanna Vanhese opgericht en omstreeks het midden van de vorige eeuw volledig gerestaureerd. Naar de oorsprong van de oprichting tasten we echter volledig in het duister. Hilda bracht haar laatste levensjaren door in het rusthuis te Nevele en overleed in de kliniek „Maria Middelaers” te Gent op 17 juli 1984.

Maurits Afschrift, een echte dorpsfiguur die zijn ziel zou verkocht hebben voor een partijtje kaarten, overleed in het rustoord Sint-Jan de Deo te Gent. Hij verbleef er slechts zeer korte tijd en stierf amper drie weken na zijn zuster op 4 augustus 1984.

Aviel en Eliza hebben twee kinderen Christian (° 15 juni 1947) en Hilde (° 31 juli 1956). Even moet bij Aviel wel de hoop geleefd hebben dat zijn zoon hem zou opvolgen maar Christian verkoos door het verdere leven te stappen als bediende, zodat geen opvolging meer voorzien is en de smidse waarschijnlijk gedoemd is om te verdwijnen.

Vele oude werktuigen zijn verdwenen omdat ze verouderd waren doch „Baas Godderis”, een hamer die ooit toebehoorde aan Pieter Godderis, is er nog altijd. Drie generaties smeden torsten hem in hun handen. Nu rest er enkel nog de herinnering.

Sinds 1979 is Aviel officieel op rust doch sporadisch kunnen enkele oude trouwe klanten er nog terecht voor het beslaan van hun paarden doch deze activiteit is uiterst beperkt.

A. Bollaert
Poesele

NOTEN

1. Zie eerste deel van dit artikel in *Het Land van Nevele*, jg. XVII (1986), blz. 94.
2. Hierin wordt ook gewag gemaakt van een tweede smidse te Poesele op het dorp. Deze werd definitief gesloten kort na de Tweede Wereldoorlog.
3. Thans Bredeweg nr. 17.
4. F. DE POTTER, J. BROECKAERT, *Geschiedenis der Gemeente Poesele*, blz. 26.

BRONNEN

- * R.A.G., Nevele (105),
 - nr. 2256 : landboek van de parochie Poesele opgemaakt door landmeter De Coninck 1670/71 (met aanvullingen tot begin 19e eeuw).
- * R.A.G., Modern Archief, Poesele,
 - Bevolkingsregister 1834,
 - Bevolkingsregister 1846.
- * Gemeentearchief Nevele,
 - Bevolkingsregisters 1890 - 1930 ;
 - Overlijdensregisters 19e eeuw.
- * Familiekundige gegevens verzameld voor ons door de heer Aviel Afschrift waarvoor onze oprechte dank.

IETS OVER OUDE GRAFSTENEN

IN DE KERK VAN POESELE

Eertijds was het de gewoonte dat vooraanstaande personen bij hun afsterven begraven werden in hun parochiekerk op een door hen aangeduide plaats. Om deze gunst te bekomen deed men schenkingen aan de kerk onder de vorm van geld, onroerende goederen, stichtingen, enz.

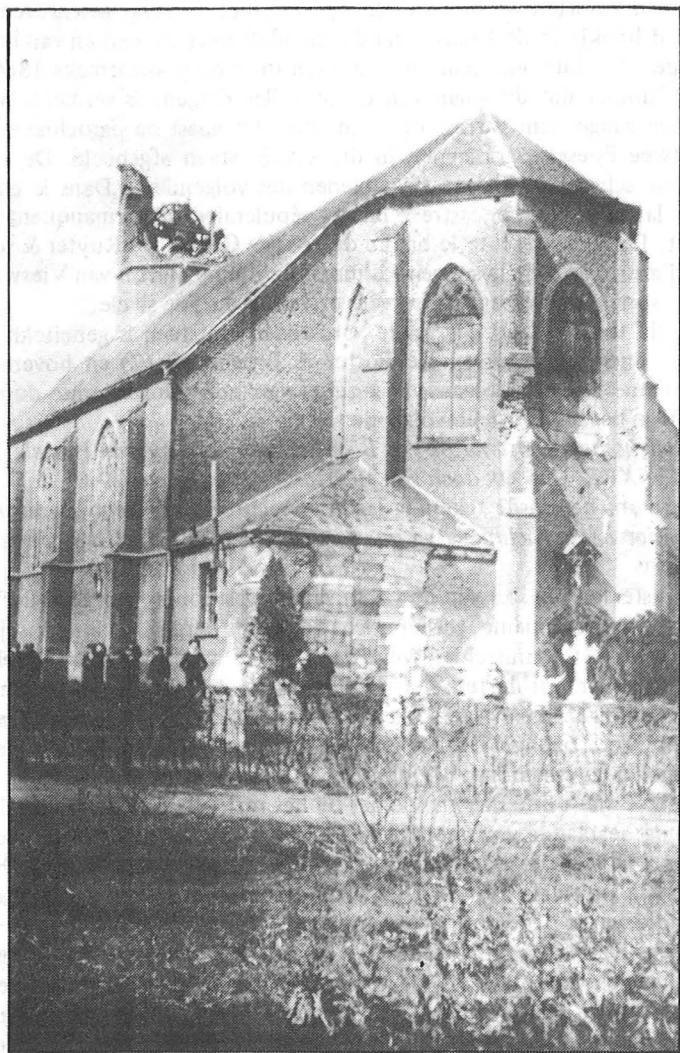
In de parochies waar er een kasteelheer was die de scepter over het dorp zwaaide zal het vooral hij en zijn familie zijn die het voorrecht genoot in het huis van God begraven te worden. In kleinere parochies zoals Poesele, die nooit in de schaduw van een kasteel en zijn erfdiensbaarheden geleefd hebben, zullen we dan ook geen luxueuse graftomben aantreffen of aange troffen hebben. Wie zich allemaal in de kerk liet begraven, wat men ervoor betaalde en hoeveel begraafplaatsen er in de vroegere kerk waren blijft voorlopig een raadsel. In 1762 waren er in elk geval zeker nog drie graven in de kerk want in het verslag van de uitgaven van de kerkrekeningen 1762-1763 (1) lezen we dat aan Geraert Verplaetse acht schellingen werden betaald *over het opvullen en erleggen van drij ingevallen graeven inde kercke deser p:hie*. In de huidige kerk, gebouwd in de periode 1852-1855, werden geen personen meer begraven. Bij de oprichting van deze kerk kwam men wel op het idee twee zestiende-eeuwse grafzerken in de buitenmuur, langs de zijde van het koor, in te metselen. Vermoedelijk zullen het de best bewaarde geweest zijn. Waar de stenen oorspronkelijk lagen in de kerk kon niet worden achterhaald. De enige vermelding die we erover terug vinden komt van De Potter & Broeckaert (2). Wij citeren : „Die twee grafzerken lagen vroeger in den kerkvloer, en zijn zeer wel bewaard gebleven”.

Wie zich de moeite getroost eens achteraan de kerk te gaan kijken zal echter nog slechts één ingemetselde grafsteen terugvinden, langs de zijde van de sacristie van de misdienaars. De andere steen is verdwenen.

Bij hun terugtocht van de IJzer in 1918 werd door de Duitse troepen te Nevele nog hevig weerstand geboden langs het Schipdonkkanal.

Zo werd op 18 oktober 1918 de toren van Poesele kerk opgeblazen en in de daaropvolgende beschietingen werd de sacristie van de pastoor bijna volledig verwoest waarbij een groot gedeelte van het kerkarchief verloren ging en waarbij ook de andere zestiende-eeuwse grafsteen werd vernield. Nog uit hun geschiedenis van de gemeente Poesele, door De Potter & Broeckaert, (2) weten we dat op de steen de afbeelding van een kelk stond en dat hij eertijds als grafsteen diende voor de laatste rustplaats van Martijn van Biervliet, pastoor te Poesele van omstreeks 1500 tot 1518.

Bij het doornemen van het „Dossier Poesele” in het archief van het Bisdom

Oostzijde van Poesele kerk in 1918.
De toren is opgeblazen en het gat achteraan in de
sakristie van de pastoor is dichtgetimmerd.
Daar bevond zich de ingemetselde grafsteen van Martijn van Bievliet.

te Gent stooten we onverwacht op een, met de hand geschreven, geïllustreerd boekje in de Franse taal dat handelt over de kerken van Poesele en Meigem en hun interieur. Wij situeren dit werkje omstreeks 1860. Het is wel jammer dat de naam van de opsteller nergens is vermeld. We waren echter aangenaam verrast op te merken dat naast de parochiekerken ook de twee Poeselse grafstenen in dit werkje staan afgebeeld. De anonieme auteur schreef over deze twee stenen het volgende : „Dans le chevet des nefs latérales on a encastré 2 pierres sépulcrales qui ne manquent pas d'intérêt. L'une représente le bailliu de Poesele Gerard De Ruyter & son épouse ; l'autre rappelle le souvenir d'un curé nommé Martin van Viervliet. Elles sont parfaitement conservées et datent du 16e siècle.”

Wat de tekst betreft die in de verdwenen grafsteen is gebeiteld is er wel enige onenigheid tussen De Potter & Broeckaert (2) en bovenvermelde anonieme auteur. Volgens de auteurs van onze Oostvlaamse dorpsmonografieën bevatte de steen volgende tekst :

Hier light begraven Marine van Biervliet, prochiepape van Poesele, die starf A° XV^cXVIII den xix dach van Maerte.

Op de ons bewaarde tekening lezen we echter : *hier light begraven Martin van Viervliet, prochiepape va poesele, die starf XV^c XIII III (?) dē xi dach vā january.*

De juiste schrijfwijze van de naam van de pastoor is „van Biervliet”, hierin heeft onze anonieme auteur zich kennelijk vergist. Wanneer hij precies overleed doet er misschien weinig toe ; toch willen we hierbij wel opmerken dat voor wat de tekst op de nog bestaande steen betreft beide auteurs ook sommige zaken anders lezen. Het gaat hier wel over kleine details doch de ene keer hebben De Potter & Broeckaert gelijk, de andere keer onze anonieme auteur uit het bisdomsarchief.

Zo is het niet uit te maken wie het bij het rechtste eind heeft gehad.

De nog bestaande grafsteen meet 139 cm op 84 cm en heeft een lichtgrijze kleur. Hij stelt de Poeselse baljuw Gheerot de Ruuter en zijn echtgenote Lysbette Bultinck voor. Het is de oudste afbeelding van een Poesels echtpaar die we op heden terugvonden.

Volgens De Potter & Broeckaert luidt de tekst op de steen als volgt : (tussen haakjes vermelden wij de verschillen die wij op vandaag menen op te maken uit de tekst) : *Hier light begraven GheeroIf (Gheerot) de Ruuter, fs Jans, in zijnen levene bailliu van (vā) Poecele (c=s), die overleet (overl :t) den xxi van (va) maerte XV^cLV ende Lysbette Bultinck, fa Joos, zijn huusvrauwe, die overleet den xix van april XV^cLV.* Nog volgens dezelfde auteurs was de Ruuter reeds baljuw te Poesele in 1504 (3). Indien hij deze functie tot aan zijn dood in 1555 bleef uitoefenen dan had hij er een ambtstermijn van meer dan een halve eeuw opzitten wat ons toch enigszins wel lang lijkt, doch meer gegevens over baljuw de Ruuter vonden we op heden niet terug.

Verdwenen grafsteen van Martijn van Biervliet, pastoor te Poesele
in het begin der zestiende eeuw naar een anonieme tekenaar.
(Archief Bisdom Gent)

Grafsteen van Gheerot de Ruiter en zijn echtgenote
naar een anonieme tekenaar.
(Archief Bisdom Gent)

Deze grafsteen, die reeds 135 jaar weer en wind trotseert, is nog in betrekkelijk goede staat ; afbeelding en tekst zijn nog duidelijk zichtbaar doch hij vertoont duidelijke tekenen van erosie.

We vinden het persoonlijk echter jammer dat dit zeldzame stukje van ons, toch zo schamel, cultuurpatrimonium tegenwoordig geen betere plaats toebedeeld krijgt. Een deskundige restauratie zou wenselijk zijn en wat ons betreft ware (terug) een plaatsje in de huidige Sint-Laurentiuskerk deze unieke steen zeker niet misgund.

Vandaag nog, bij een bezoek aan het gemeentemuseum van Aardenburg in Zeeuws Vlaanderen, stelden we vast dat de brokstukken van een identieke steen uit dezelfde periode als een kostbaar erfstuk van het verleden te pronken gelegd wordt tussen de vele zeldzame Romeinse vondsten. Voor ons een reden te meer om eens de aandacht te vestigen op wat men zou kunnen beschouwen als Poesele's belangrijkste bezienswaardigheid. Wij durven echter stilletjes hopen dat door de bevoegde instanties het nodige zal gedaan worden om deze getuige van ons verleden voor de toekomst te bewaren. Men zou er hen die na ons komen zeker een dienst mee bewijzen.

André Bollaert
Poesele

NOTEN

- (1) R.A. Gent, Kerkarchieven 4, Poesele, nr. 8.
- (2) Frans DE POTTER en Jan BROECKAERT, *Geschiedenis der gemeente Poesele*, Gent, 1867, blz. 24.
- (3) Id., blz. 13.

INDUSTRIEEL ERFGOED (VII) :

De haarpluizerij De Smet te Nevele

Werking van een pluizerij

De haar- en vellenbewerking ontstond in bepaalde gewesten van Oost-Vlaanderen sinds 1855. Schuchtere pogingen werden ondernomen om konijnvellen te bewerken en ze geschikt te maken tot fabricatie van vilt. Vanaf 1890 maakte het haar pluizen of plukken ook nog *snijden* genoemd, grote opgang maar viel totaal stil gedurende de eerste wereldoorlog. Vanaf 1919 breidde de bewerking zich terug bliksemsnel verder uit. Vele bedrijven werkten bijna alle in onderaanneming voor grotere bedrijven in Engeland die hier het zogenaamde vuile werk lieten verrichten. Ze stuurden een massa vellen naar ons land ; ze werden ontvet, gereinigd en ontdaan van het ontbruikbare haar. De aldus verkregen vellen, ook *fatsoenvellen* genoemd gingen terug naar Engeland. De vellen waren voor ruim 95 % ingevoerde stukken.

Men had vellen van het tamme konijn of het kotkonijn, deze waren afkomstig uit België, Nederland, Frankrijk en Duitsland, de vellen van het wilde konijn, hier *keuns* genoemd, kwamen uit Engeland, Schotland en Amerika ; men had ook nog de vellen van de haas die hoofdzakelijk uit Amerika kwamen.

Ontstaan van de vellenbewerking te Nevele.

In het nabije Aalter woonde op de wijk Biezem de aldaar in 1812 geboren Thomas De Smet samen met zijn echtgenote Francisca Buysse. Thomas was poeldenier van beroep. In dat gezin werd op 23 juni 1851 een zoon geboren die August genoemd werd. Toen vader Thomas op 25 juni zijn zoon liet inschrijven bij burgemeester Joseph Snoeck ambtenaar van de burgerlijke stand te Aalter verklaarde de vader niet te kunnen tekenen of lezen door onkunde.

De jonge August groeide goed op en op 18-jarige leeftijd vinden we hem als koopman in konijnen.

Voor het uitoefenen van zijn beroep diende hij vele gemeenten en gehuchten te bezoeken, zo kwam hij vaak naar Nevele en maakte er kennis met Clémence de Fumné, spellewerkster, dochter van de overleden Rudolfus de Fumné en van Rosalie Kneuevels, herbergierster in de Blasiusdriesstraat te Nevele. Het huwelijk werd ingezegend op 8 mei 1872.

August De Smet

Marie - Régine De Paepe

Evarist - Léopold De Smet

August - Gentiel De Smet

Het jonge paar nam zijn intrek bij de moeder van de bruid en Thomas De Smet, ondertussen weduwnaar geworden, kwam ook mee naar Nevele. Vader en zoon oefenden samen het beroep uit van poeldenier en vellenkoopman. Een jaar later overleed Thomas te Nevele en twee jaar later stierf ook zijn schoondochter Clemence de Fumné. Op 14 maart 1880 trouwde August, koopman van konijnen, opnieuw met Marie-Regine De Paepe, dochter van Leander De Paepe en van Amelia Verniers, reeds overleden in 1865.

August verhuisde toen naar nr. 34 in dezelfde straat.

In dit gezin werden de volgende kinderen geboren : Césarine-Marie in 1881, Cyriel in 1883, Evarist - Léopold in 1885 en Margaretha Josephina in 1889. Het zijn vooral de twee jongens die later een rol zullen spelen in het bedrijf. Op 4 augustus 1893 richt August De Smet een schrijven tot het gemeentebestuur en vraagt een vergunning aan voor het bouwen van een stapelplaats voor het bergen van huiden. Deze vergunning wordt toegestaan en achter het huis Blasiusdriesstraat nr. 34 komt er een gebouw waar de konijnvellen gestapeld worden om ze dan in een grote hoeveelheid ineens te kunnen verkopen. In die periode bezat August reeds een kleine bergplaats die hij huurde en die gelegen was op Sectie C., perceelnummer 515 en met een kleine toegang via de Zeistraat.

Op 14 september 1895 krijgt August opnieuw een vergunning om naast het eigendom van Francies D'Hooge en Joseph Sierens een gebouw op te trekken als stapelplaats voor huiden. Eens zover verhuisden August en Marie-Régine met hun kroost naar een groter huis gelegen in de Langemunt en eigendom van weduwe August De Ketelaere.

Een jaar later wordt weer aan uitbreiding gedacht. Op 15 juni 1896 vraagt August De Smet de toelating om de muur van de gebouwen, eigendom van Bruno De Ketelaere en Henri Sierens, te mogen gebruiken voor het aanbouwen van een grotere stapelplaats voor huiden en eventueel voor de bewerking van deze vellen. De ingang naar dit gebouw ligt langs de Zeistraat.

Het gaat August blijkbaar goed want op 18 oktober 1897 richt hij in zijn woning een herberg in. Hij ontvangt van het gemeentebestuur een tapvergunning onder de volgende voorwaarden : in de herberg mag niets gebeuren dat de goede zeden zou schaden, in de herberg mogen geen politieke samenkomsten of vergaderingen plaats grijpen. August belooft al deze voorwaarden te zullen nakomen. Als uithangbord voor zijn herberg kiest hij „*De Stad Brussel*”.

Op 1 april 1898 begint August De Smet een haarpluizerij en -trekkerij in de aanpalende gebouwen van zijn huurwoning.

De gebouwen, eertijds dienende als stapelplaats worden omgebouwd tot werkplaats voor vellenbewerking. Het gemeentebestuur van Nevele geeft hem voor dit nieuw werkhuis de toelating in 1899.

HAARPLUIZERIJ

VAN

Mr Leopold DE SMET, te Nevele.

Reglement van Inwendige Orde.

- ART. 1. Het werk begint des morgens om 6 ure en eindigt des avonds om 7 1/4 ure. De rustpoozen zijn des morgens om 8 ure en 's namiddags om 4 ure, telkens een half uur.—Des middags een uur en een kwart. Deze uren kunnen volgens de eischen van het werk of van het seizoen veranderd worden. Van iedere verandering zullen de werklieden 3 dagen op voorhand verwittigd worden.
- ART. 2. De regelmatige rustdagen zijn: De zondagen, gebodene feestdagen en de lokale kermisdagen.
- ART. 3. Het loon wordt bepaald per stuk en betaald den zaterdag avond van elke week. De kaarden, messen en duimelingen zijn ten laste der werklieden.
- ART. 4. De buitenwerkers mogen alle werkdagen hunne waren afhalen of terugbrengen op de bovengemelde werkuren.
- ART. 5. Alle schade, door hunne schuld, aan gebouwen of grondstoffen toegebracht, zal door de werklieden moeten vergoed worden.
- ART. 6. Iedere inbreuk tegen de goede orde, veiligheid der fabriek en werkgezellen, daden of woorden tegen de goede zeden, feiten tegen de eerlijkheid, zullen gestraft worden met eene boet van 10 centiemen tot 1,5 van het dagloon of zelfs met onmiddellijke wegzending.
- ART. 7. De opbrengst der boeten wordt jaarlijks onder de werklieden verdeeld.
- ART. 8. Iedere werkmán zal zijne plaats moeten reinigen zonder vergoeding en anders alle voorschriften, strekkende tot gezondheid en reinigheid, onderhouden.
- ART. 9. Er wordt van woerskanten geenen voorafgaanden opzeg geëischt, om het werkcontract te verbreken.
- ART. 10. Er is in het werkloos bestedig een boekje ter beschikking der werklieden, waarin zij hunne opmerkingen kunnen neerschrijven die zij soms zouden te maken hebben.
- N. B. Dit reglement is volgens de voorschriften van art 7 der wet van 15 Jun 1896 aan de raadpleging der werklieden onderworpen geworden.

Mr FABRI.

Hoofdopziener van den Arbeid

CFNT

De Patron

LEOPOLD DE SMET.

Het eerste reglment is een mooi voorbeeld van de arbeidsomstandigheden en de - geplogenheden van die tijd. Het oorspronkelijk stuk is geschreven op tekenpapier en meet 61 cm op 37 cm.

Reglement van inwendige orde

art 1.

Wie in dit gesticht dienst neemt verbindt zich daardoor de tegenwoordige reglementsbepalingen te aanvaarden en na te komen.

art 2.

De werkdag bestaat uit niet meer dan 12 uren. De werklieden genieten dagelijks 2 uren rusttijd. De uren van begin en einde zijn de werklieden door den patroon bekend gemaakt.

art 3.

De werklieden zijn verplicht op het geslagen uur aan het werk te gaan. Degenen die meer dan een kwart uurs later komen mogen het werk niet aangaan dan met toelating van den patroon of zijn afgevaardigde.

art 4.

De werklieden zijn verplicht geheel den duur van 't werk in de werkplaats te blijven en mogen dezelve maar verlaten of zich in eene andere plaats begeven dan met toelating van den patroon of zijn gevolmachtigde, dit op boete van 20 centiemen.

art 5.

Het is verboden binst het werk te spelen, naar elkander het een of ander voorwerp te werpen, te vechten of verwijtingen toe te sturen, op boete van 10 centiemen.

art 6.

Zullen met wegzending gestraft worden, indien het den patroon belieft

- a. Degenen die zouden te dikwijls te laat komen ;
- b. Dezen die zonder aanvraag of gegronde redenen naar hun werk niet komen.
- c. Dezen die zouden bevonden worden van diefstal, beschadiging aan vellen, toebehoorten, enz.
- d. Dezen die vloeken, vuilen klap spreken of slechte liederen zingen.
- e. Dezen die hunne meesters niet genoeg zouden eerbiedigen.
- f. Dezen wier gedrag binnen of buiten het gesticht zou te wenschen laten.
- g. Dezen welke slecht werk maken, sterke dranken binnen brengen of dronken zijn.

art 7.

Pakken of overdekte korven mogen niet uitgedragen worden dan na onderzoek door den patroon of zijnen gedelegeerde.

Mannenafdeling van de haarpluizerij De Smet, foto 1900

Vrouwenafdeling van de haarpluizerij De Smet, foto 1900

art 8.

Het is aan de werklieden verboden te rooken binnen de werkplaatsen.

art 9.

Iedereen is vrij er van onder te trekken als hij wil, maar de patroon is ook meester iemand weg te zenden, als hij het noodig oordeelt.

art 10.

Alle gebrokene of geschondene voorwerpen zullen betaald worden door hem die de schade veroorzaakt heeft.

art 11.

Alle geval van misverstand of oneenigheid tusschen de werklieden, zal door den patroon of zijnen gevolgmachtigde zonder beroep vereffend worden.

art 12.

Het tegenwoordig reglement zal gedurig in het werkhuis aangeplakt blijven. Een dubbel ervan zal berustende zijn in het Gemeentesecretariaat van Nevele en een ander dubbel zal neergelegd worden op de Griffie van den Werkrechttersraad van Gent.

Gedaan te Nevele den 1 april 1898.

De Patroon

August De Smet

August De Smet betaalde in 1899 een gemeentebelasting van 15 fr. voor het uitoefenen van zijn beroep namelijk tapper en koopman.

Op 18 november 1899 wordt gunstig advies verleend vanwege het Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen voor het oprichten en uitbaten van een haartrekkerij en stapelplaats van vellen en afval, op de grond gekend ten Kadaster Sectie C nr. 515. Ter aanvulling van het eigen reglement worden nog eens 16 punten vermeld met allerlei voorzorgsmaatregelen op gebied van hygiëne en gezondheid van de werknemers, zo voor mannen of voor vrouwen.

We mogen met zekerheid zeggen dat vanaf 1899 de haarpluizerij De Smet officieel bestaat. Ze is tot stand gekomen door de noeste arbeid van de echtelingen August De Smet en Marie-Régine De Paepe.

En toen kwam plots op 18 mei 1900 het droevige nieuws dat August De Smet te 9 uur 's voormiddags in zijn woning was overleden ; hij was 48 jaar en 10 maand. Zijn moedige echtgenote Marie-Régine zou de zaak verder zetten als *Wd. De Smet, koopvrouw in vellen en bewerking ervan*, wonende Langemunt nr. 45 te Nevele.

De weduwe De Smet krijgt op 15 maart 1901 vanwege het Provinciebestuur de toelating het bestaande bedrijf te vergroten op grond gekend Sectie C nr. 547 b. Zeven dagen later namelijk op 22 maart vinden we haar

zoon Cyriel De Smet als meester-gast in de vellenfabriek.

Op 2 december 1905 huwt de tweede zoon, Evarist-Leopold met Julie Bettens ; op 15 december verhuist het jonge paar naar Vosselaere. Ook Evarist-Leopold heeft als beroep vellenbewerker. Op 5 oktober 1907 wijkt de oudste zoon Cyriel uit naar Amerika, waar hij zijn intrek neemt op de 17e avenue 425 Moline II 1. N.A.

In Amerika verblijven reeds 3 inwoners van Nevele die daar een vellenfabriek hebben opgericht, namelijk Gentil Bettens 535. Kosciuschostreet, South-Bend Indiana N.A., Cyriel Bettens Lakforest II 1, Box 24 N.A. en Cyriel Pieters, 7e avenue 614 Rock Island N.A.

In 1906 komen Evarist-Léopold De Smet en Julie Bettens terug naar Nevele en nemen hun intrek in de woning Langemunt 45, bij de moeder van Evarist-Léopold. Daar wordt op 26 juni 1906 een zoon geboren die ingeschreven werd onder de naam van August-Gentiel De Smet. Op de geboorteteakte geeft de vader het beroep op van „meestergast in vellenfabriek” terwijl de echtgenote bekend staat als tapster. Op 7 december 1909 komt de zaak volledig op naam van Evarist-Léopold. Hij richt tot het gemeentebestuur een aanvraag en krijgt de vergunning voor het verder zetten van het bedrijf op gronden gekend Sectie C nr. 547d.

Op 17 april 1912 koopt het gezin De Smet - Bettens de woning waarin ze wonen aan de weduwe August De Ketelaere, Langemunt 45.

Evarist-Léopold bouwt tegen de muur van Celestin Van der Venet-Schelpel een grotere bergplaats. De ouderlijke herberg „*De stad Brussel*” die sinds het afsterven van vader August gesloten was wordt heropend onder een nieuwe benaming „*In Napoleon*”.

In 1912 krijgt Evarist-Leopold een vergunning van het Provinciebestuur voor het voortzetten van het bedrijf. Een nieuw reglement van inwendige orde moet echter opgesteld worden. Dit bloeiend bedrijf zou totaal stil vallen gedurende de jaren 1914-18. In de fabriek werden paarden en Duitse soldaten ingekwartierd, nl. in oktober 1914 16 manschappen en 25 paarden ; op 3 december 3 mannen en 6 paarden, in januari 1915 5 soldaten en 12 paarden, in maart 1916 5 soldaten en 10 paarden, in december 1917 werden er 12 soldaten gelegerd en in oktober 1918 waren er 24 soldaten.

Tijdens de beschieting in 1918 liep de herberg grote schade op, de biljart werd vernield ; de toog, de tafels en de stoelen waren vernield of verdwenen en de verlichting in de werkhuizen was volledig buiten gebruik.

Eens de oorlogsgesel voorbij hernam de vellenfabriek haar bedrijvigheid, de zaken beginnen goed te draaien en op 16 juni 1922 koopt Evarist-Leopold een driewoonst, waarvan er een reeds in puin is gevallen. Het nieuwe eigendom ligt in de Fransestraat, dit is een gedeelte van de Zeistraat, bekend ten

Kadaster Sectie C. nr. 496a, 497a, 497b, en 499b, eertijds toebehoorde aan Armand-Camille D'Hooge wonende te Rijsel en aan Prudent-Petrus D'Hooge wonende te Gent. De herberg „*In Napoleon*” behoort sinds de oorlog tot het verleden en is nu een grote burgerswoning geworden. Op de grote toegangspoort staat met sierlijke letters „*Leopold De Smet Haarpluizerij, matrassen, Nevele.*”

Terug wordt de zaak uitgebreid. Op 1 oktober 1928 richt Evarist-Leopold een gebouw op waarin een droogmolen voor het drogen van vellen geïnstalleerd wordt, dit gebouw ligt op de eigendom van Henri Braet, wonende te Aalter. De huurprijs bedraagt 150 fr. per jaar.

Ondertussen is de zoon August-Gentiel meestergast geworden en huwt met Marie-Rosa Lootens uit Nevele, ze nemen hun intrek in de ouderlijke woning die nu het nummer 37 draagt. De vellennijverheid vertoont een begin van teruggang, in grote bedrijven worden de vellen mechanisch bewerkt, de handenarbeid wordt verdrongen en is niet meer zo lonend. In 1936 komt de pluizerij in handen van zoon August-Gentiel, die vanaf nu bekend staat als fabrikant.

De verder aftakelende vellennijverheid krijgt eindelijk de genade slag in 1940. Gedurende de vier oorlogsjaren ligt het werkhuis volledig stil. Na deze gedwongen rust wil August-Gentiel het opnieuw proberen maar het loont de moeite en het werk niet meer om verder vellen te bewerken.

Rond 1950 wordt de vellenbewerking te Nevele definitief stopgezet.

We zetten nog even de uitbaters op een rijtje.

August De Smet geboren te Aalter op 23 juni 1851, overleden te Nevele op 18 mei 1900.

Marie-Regine De Paepe geboren te Nevele op 13 oktober 1851, overleden te Nevele op 17 april 1943.

Evarist-Leopold De Smet, geboren te Nevele op 20 maart 1885, overleden te Kortrijk op 30 november 1960.

August-Gentiel De Smet geboren te Nevele 26 juni 1906, overleden te Gentbrugge op 3 augustus 1976.

Evarist-Leopold was een der stichters van de harmonie „De Verbroedering” in 1919 en werd vervolgens secretaris en penningmeester van dezelfde maatschappij. Hij was ook een groot bezieler van de jaarlijkse paardeloopedstrijden op Nevele-kermis die vóór 1940 in de Oostbroek werden gelopen.

Zoon August-Gentiel De Smet was ruim 50 jaar spelend lid van de harmonie „De Verbroedering”.

August De Smet en zijn zoon Evarist-Leopold zetten vóór de eerste wereldoorlog een schuchtere stap in de gemeentepolitiek. Maar dat is stof voor een eventuele andere bijdrage.

Grondstoffen, bewerking en gereedschap

In een vellenfabriek werden uiteraard konijnenvellen verwerkt. Deze vellen waren bij de aankomst in de fabriek meestal binnenste buiten gekeerd, zoals ze van het dier afgestroopt werden. Eerst moest men de verharde en droge delen opnieuw slap te maken. Dit gebeurde door de vellen tussen nat zaagsel te leggen, daarna werden ze opengesneden en op het rekmes uitgerekt tot ze mooi plat waren, met de *kaarde* werden de vellen geeraard, de vuilste moest men eerst in de zon drogen, dit gebeurde in de droogmolen die achteraan de fabriek gebouwd was. Van de vellen werden de poten en de staart weggesneden. Na al deze behandelingen ondergingen ze een laatste rekbeurt om alle rimpels weg te nemen, een bewerking die in de vaktaal als *overhalen* bekend staat. De fijne kam of de *kaardekam* diende om het overgebleven vuil uit de haren weg te nemen.

De haartrekker trok het windhaar weg met het trekmes, dit haar werd afzonderlijk bewaard.

Gedurende de winter werden de stijve vellen bewerkt met een warme dampborstel, terwijl ze ingestreken werden met een chemische vloeistof. Na deze bewerking werden ze in de opslagruimte telkens twee aan twee, b.v. buik op buik en haar op haar gestapeld. De stapels werden dan verzwaard met houten planken en stenen. Na een rustkuur van een paar weken kregen de vellen nog een borstelbeurt om de haren mooi recht te zetten.

Vervolgens werden ze ingepakt in pakken van 5 dozijn, iedere inpakzak bevatte 20 pakken van 5 dozijn of 1200 vellen.

Kleine vellen werden in 140 dozijn in de inpakzakken geborgen.

Zo waren ze klaar voor de verzending.

De aangevoerde vellen, ongeveer 1 miljoen stuks per jaar, bestonden uit een bonte mengeling van soorten. Per maand kwamen in de fabriek De Smet het volgende aan : 30.000 stuks van jonge konijnen *suckers* genoemd, 15.000 kleine vellen of *miters*, 30.000 vuile, geplooide of verrimpelde vellen of *rucks* genoemd, 10.000 dunharige vellen in de vaktaal *smalls* genoemd.

Tussen 1922 en 1935 werden vellen van het tamme konijn of ook hazevellen bewerkt. Het gereedschap van de vellenbewerker bestond, al naar gelang van het feit of ze opensnijder, trekker, kaarder of rekker waren, uit de volgende stukken.

1. grote schaar voor het opensnijden,
2. mes met scherpe punt, *opensnijder* genoemd,
3. mes met breed lemmer, *trekmes* genoemd,
4. *rubberen duimeling* om de duim te beschermen tegen messneden,
5. een plankje met kleine fijne ijzeren pinnetjes dat men *kaarde* noemde,
6. een *ruischer*, dat was een grote grove vijl,
7. een rekmes, dit was een grote ijzeren plaat vast gehecht op

een houten voet waarover vellen gerekt werden.

Het rekmes, dampborstel, dampmolen, droogmolen en de werktafels waren eigendom van de fabriek. De kleine werktuigen dienden door de werknemers zelf te worden aangekocht. Men ging als volgt te werk.

Met de schaar en de *opensnijder* werden de vellen middendoor gesneden, de oren, poten, ogen en staart werden hiermee ook weggesneden. Met de duimeling over de linker duim en in het ander hand het trekmes werd het windhaar uit de vellen weggetrokken. De *kaarde* werd gebruikt om de vuile vellen waarin nog bloed en vet aanwezig was te reinigen.

Met de *ruischer* werd het vuil van tussen de haren weggehaald. De rekker stond met de voet op de stoel waarop het rekmes vast gemaakt was, zo ontvleesde, ontvette en streek men de rug van het vel mooi plat en glad.

Een trommel waarop verschillende lange borstels gemonteerd waren noemde men de dampborstel. Tijdens het draaien en het wrijven van de borstels op het haar ontsnapte warme lucht die het vel soepel maakte.

In de droogmolen werden de vuile of te vochtige vellen opgehangen, regelmatig werd de molen gedraaid zodat elk vel eens naar de zon gekeerd werd. Een ploeg van 15 werknemers verwerkte per week ongeveer 30.000 vellen.

Overzicht van prijzen voor vellen verkocht in de periode 1926-1930

Tarief Davis Londen 1926	per vel	Tarief Huskell Londen 1930	per vel
Engelse wilde	14,90 fr.	Engelse wilde	23,00 fr.
Engelse halve	14,50 fr.	Engelse halve	22,50 fr.
Engelse rucks	14,20 fr.	Engelse rucks	22,60 fr.
Engelse suckers	10,80 fr.	Engelse suckers	17,00 fr.
		Engelse buiken	1,30 fr.
Australische wilde	12,60 fr.		
Australische halve	11,80 fr.		
Australische rucks	11,40 fr.		
Australische suckers	8,60 fr.		

In 1939 werd een zeer grote partij tamme vellen verwerkt voor de firma Paul Jacobs uit Lokeren wat 8.856 fr. aan loon kostte.

Vóór het woonhuis De Smet (1938)

1938

August - Gentiel onderneemt een laatste poging om de haarfabriek overeind te houden (1938)

Aan- en verkoop van de grondstoffen en de nevenprodukten

We mogen aannemen dat bij de oprichting van de haarpluizerij- en vellenfabriek De Smet, in de beginperiode enkel vellen van het tamme inlandse konijn werden bewerkt.

Toen het bedrijf uitgebaat werd door weduwe De Smet werd een aanvang gemaakt met het bewerken in onderaanneming. Een firma leverde de vellen, het werkhuis De Smet verwerkte ze en werd voor dat werk betaald. De bewerkte vellen gingen terug naar de firma van herkomst. Uit de boekhouding blijkt dat er met de firma Lazure Morel en Co uit Lokeren veel zaken werden gedaan. Na de Eerste Wereldoorlog zou de bewerking een zeer snelle en hoge vlucht nemen onder het bestuur van Evarist-Leopold De Smet. Er werd met Engelse firma's onderhandeld, namelijk met Davis en Co uit Londen en met de firma Metzger en Co uit Brighton. Deze laatste firma bleef vellen leveren tot in 1939. De laatste levering gebeurde op 31 juli 1939. Evarist-Leopold richtte een vraag tot de douane voor het bekomen van een taksvrije vergunning voor de in- en uitvoer van vellen. Deze vergunning werd hem verleend op 30 januari 1922, met de vermelding „Vergunning verleend om vellen in te voeren langs Douanen kantoor Oostende, in en uitvoer met vrijstelling van overdrachttaxe”.

Benevens de vermelde Engelse firma's werden nog zaken gedaan met Van Kriechten en Co uit Antwerpen en met Stevelinck uit Kortrijk. Voor de aan- en afvoer van de grondstoffen was een heel transportsysteem noodzakelijk. Na de Eerste Wereldoorlog gebeurde dit hoofdzakelijk door de vervoerfirma weduwe Bettens, opgevolgd door de zoon August Bettens, uit Nevele die op de Markt van Nevele hun vervoerbedrijf uitbaatten. Hun grote herberg heette „Oud Gemeentehuis”. We vinden in de onkostenstaat ook het vervoerbedrijf van Gentiel De Ketelaere vermeld in 1937 alsook dat van Robert Duthoy uit Nevele, die per transportauto in 1938 de vellen aan en wegbracht. Vanaf 1937 gebeurde dat vervoer echter meestal met het grote transportbedrijf P. General Steam uit Gent, gevestigd op de Dokplaats nr. 27. Ook Asabel S.A. American Shipping Agency uit Antwerpen, de firma Terrijn uit Gent, Remi De Poorter uit Gent, de firma Charterex uit Gent en Freyman en Van Loo uit Antwerpen brachten regelmatig vellen aan en haalden ze terug af na de bewerking. De lading beliep telkens tussen de 5.251 kg en 7.839 kg. Eenmaal bedroeg de lading 14.000 kg, vermeld als „déchets de peaux de lapins”.

Er werd ruim handel gedreven met de reeds vermelde Lazure Morel en Co uit Lokeren, verder met L. Mantels, G. Verleyssen, P. Jacobs, Gebr. Gyselinck, C. Bracke allen uit Lokeren. Ook dichterbij Nevele kwamen G. De Jonghe, M. Callebaut-Dujardin en de weduwe Menu-Dhondt uit Deinze in de boekhouding voor. Voor Gent waren het de firma's C. Smesman, F.

Steenlandt. Voor Aalter was het Kamiel Smessaert met wie er handel gedreven werd. Ook deed men zaken met de grote firma Couperie de Poil uit Waasmunster en met de haarsnijderij Capernich uit Zele. Aan al de genoemde firma's werd geleverd tussen de jaren 1922 en 1938 met enige uitschieters in 1925 en 1929.

Na de Tweede Wereldoorlog toen de haarnijverheid niet meer zo winstgevend was, wat zich vooral liet voelen in grotere haarcentra zoals Lokeren, werd door August De Smet nog handel gedreven met Gustaaf Bogaert uit Lokeren, met Christiaens en kinderen uit Beveren-Leie en met Minnens en Zonen uit Ronse.

Zoals we reeds meldde was er bij het bewerken van konijnenvellen ook afval aanwezig onder de vorm van poten, oren, vet en het weggesneden windhaar. Deze afvalprodukten werden aan de landbouwers verkocht tegen 1,10 fr. per kg. De kopers gebruikten deze afval als waardevolle meststof waarmee ze hun akkers vruchtbaarder maakten.

Vooraleer er een *fatsoenvel* ontstond moest men het windhaar wegsnijden. Ook deze afval werd aan de haarverwerkende nijverheid doorverkocht tegen de prijs van 7 fr. per kg. Kleinere bedrijven die het haar aankochten om hun eigen matrassenindustrie in leven te houden waren ook liefhebber van het konijnehaar. We vinden leveringen van haar aan de firma's Smesman, Mantels Goossens, Jacobs, Schockaert en Bracke uit Lokeren, aan Callebaut, De Jonghe De Blokkeel en Menu-Dhondt uit Deinze, aan Smessaert uit Aalter, aan Duchateau uit Zomergem en aan Stroobrand uit Boortmeerbeek. Telkens waren het bestellingen van 58 tot 350 kg.

Toen de vellennijverheid begon te verkommeren besloot Evarist-Leopold De Smet en later zijn zoon August over te gaan tot het zelf vervaardigen van haarmatrassen. Dit gebeurde vanaf 1927. Toen startte men met een nevenbedrijf dat matrassen leverde aan Frans Steenlandt uit Gent. Een matras met een breedte van 1,30 m, gevuld met 23,5 kg haar kostte 285 fr., een met een breedte van 1,40 m en gevuld met 26 kg haar kostte 315 fr.

De firma De Smet leverde het haar, enkel het omhulsel of de matrastijkstof diende men aan te kopen. Vaste leveranciers waren de „*matrassentijcke fabriek De Landsheer*” die de stof leverde tegen 15,25 fr. per meter. Waterwist werd ook door dezelfde fabriek geleverd tegen 11,50 fr. per meter eveneens de damast Robiette tegen 15 fr. per meter. Een vaste verkoper was ook de tijkweverij Bergez uit Ruiselede die vrij regelmatig voorkomt in het inkoopfactuurboek.

Waar gingen nu de matrassen De Smet heen ?

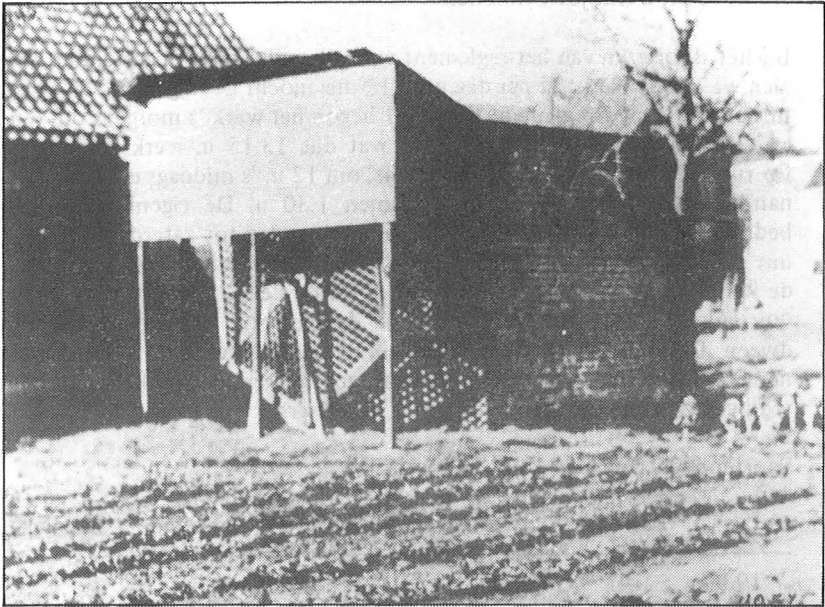
We hebben een steekproef gedaan over een tijdspanne van negen jaar en de geleverde stukken bedroegen : 322 matrassen, verdeeld als volgt : 1930 106 st., 1931 61 st., 1932 44 st., 1933 60 st., 1934 50 st., 1936 21 st., 1937 34 st., 1938 33 st., en 1939 13 st.

Onderstaande tabel geeft een overzicht van de plaatsen waar de matrassen zoal verkocht werden.

Gemeenten	1930	1932
Poesele	3	-
Gent	17	9
Nevele	28	12
Sint-Martens-Leerne	5	2
Antwerpen	2	-
Bachte-Maria-Leerne	3	-
Charleroi	1	-
Vosselare	7	2
Lotenhulle	3	1
Drongen	4	2
Landegem	7	4
Baarle	9	5
Merendree	2	1
Hansbeke	2	1
Astene	1	6
Machelen	1	-
Escanaffles	1	-
Wevelgem	2	-
Deinze	3	-
Bellem	1	-
Meigem	3	1
Mariakerke	-	1
Aarsele	-	1
Deurle	-	1

Aan de hand van de voorgaande tabellen zien we dat op het eind van de jaren dertig de beste tijd van de haarmatrassen voorbij was.

Ter verduidelijking kan men het volgende stellen ; na de Eerste Wereldoorlog vervingen onze gezinnen de stro- en kafslaapzakken en kochten een haarmatras. Betere burgers schaften zich een wolmatras aan. Men moet er rekening mee houden dat een haar- of wolmatras een groot onderhoud vergde. Men moest ze dagelijks keren en bewerken tot ze opnieuw plat lag. Iets beter werd het toen die matrassen werden doorstoken met touwtjes die vastgeknoot werden met nopjes. Zo ontstonden kleine vierkanten of ruitvormen. In deze vormen bleef het haar of de wol beter op zijn plaats. Met de opkomst van de veermatras was het lot van het haar en de wol bezegeld.

Draagmolen voor het dragen van konijnvevellen, verdwenen in 1957

Werklieden, werktijden en lonen

Bij het doorlezen van het reglement van inwendige orde opgesteld in 1898, zien we dat de werktijd per dag geen 12 uur mocht bedragen.

In het vernieuwd reglement van 1921 begon het werk 's morgens om 6 uur en eindigde om 19.15 u. 's avonds wat dus 13,15 u. werk per dag gaf. De rust pauze was om 8 u. 's morgens, om 12 u. 's middags en om 4 uur 's namiddags, telkens 30 minuten, samen 1.30 u. De eigenlijke werktijd bedroeg 11,45 u. per werkdag, dit vanaf maandag tot zaterdag wat 70,15 uur per week uitmaakte. Enkel op zondag, de wettelijke feestdagen en op de kermisdagen werd er niet gewerkt. Vóór de Eerste Wereldoorlog werden ook enkele kinderen tewerkgesteld in de pluizerij, iets wat na 1921 verdween. De werklieden waren ingedeeld in mannelijke en vrouwelijke werknemers. Bij de mannen treft men kaarders, rekkers en trekkers aan, bij de vrouwen zijn het meestal treksters en inpaksters.

Soorten werknemers

Jaar	kaarders	trekkers	kaardsters	treksters	inpaksters
1935	14	2	3	10	1
1936	14	2	3	10	1
1937	8	4	-	8	-
1938	5	1	-	3	-
1939	2	-	-	1	-

In 1938 waren er nog 14 personen ingeschreven als vellenbewerker en in 1939 waren er 16 vellenwerkers.

De zindelijkheid en netheid tijdens het werk waren vastgelegd in het reglement. Men diende de werkkledij waaraan haar en vet hing af te leggen vooraleer men naar huis ging. Wasplaatsen werden pas na 1921 opgericht. De lonen werden in de fabriek De Smet betaald volgens het geleverd werk. Men werkte per stuk. Hoe sneller men werkte hoe meer stuks men had, dus ook hoe meer loon men ontving. Aan de hand van bewaarde loonboekjes vonden we dat een stukwerker 29 tot 38 fr. per dag verdiende in 1938 terwijl dit loon in 1939 tussen de 39 à 45 fr. bedroeg per dag. Per week schommelde de verdienste tussen 145 fr. à 190 fr.

De vader van Julien De Paepe die een thuiswerker was, dus iemand die de vellen afhaalde en terugbracht en het werk thuis verrichtte kon per week een bedrag verdienen van 121 fr. in het jaar 1920. Uit een vergelijking met de lonen van andere beroepen blijkt dat de stukwerkers een normaal

loon verdienen. In het verleden was dat niet altijd zo. In bepaalde jaren werd het wettelijk loon niet betaald want in een gemeenschappelijk schrijven van de werkliedenvereniging op datum van 7 september 1926 aan de heer De Smet, patroon van de vellennijverheid, doen de heren J. De Palmeneire van de christene vereniging en Ed. Rogiers van de socialistische vereniging hun beklag aan Evarist-Leopold De Smet dat het indexcijfer verhoogd was tot 681 punten wat een loonsverhoging zou moeten meebrengen van 10 % die nog niet uitbetaald was. In 1929 zien we dat Emiel De Brabander, beter gekend als „Duukske”, een loonsverhoging van 15 à 20 fr. per week kan melden aan zijn vereniging te Deinze.

In 1936 werden bij de firma De Smet lonen uitbetaald ten belope van 99.109,25 fr.

Tabel van werklieden tewerkgesteld in de fabriek en thuis :

Jaar	mannen	kinderen	vrouwen	
1900	23	5	20	
1936	29	-	2 inwoners van Vosselare	

Jaar	binnenwerkers		thuiswerkers	
	mannen	vrouwen	mannen	vrouwen
1937	21 2 van Vosselare	7	3 2 van Vinkt 1 van Nevele	9 afkomstig van 1 Nevele 2 Vosselare 2 Aalter 1 Vinkt 1 Knesselare 1 Meigem 1 Kanegem
1938	21	7	6	
1939	28 1 van Vosselare 1 van Poesele	-	4 van Vinkt Aalter Poesele	8

De laatste maal dat er vellen bewerkt werden bij De Smet was in het jaar 1953. Toen werden er nog 30.000 stuks behandeld door August De Smet waarvoor hij een vergoeding van 7.000 fr. kreeg.

Naamlijst van de mannelijke werknemers

De Paepe Adolf, Blasiusdriesstraat, Nevele,
De Paepe August, Langemunt, Nevele
Telleir Kamiel, Zeistraat, Nevele,
Kneuvelds René, Zeistraat, Nevele,
Kneuvelds Emiel, Blasiusdriesstraat, Nevele,
Kneuvelds Henri, Zeistraat, Nevele,
Sandrie Aloïs, Legekouter, Nevele,
De Paepe Karel, Blasiusdriesstraat, Nevele,
Pauwels Leopold, Blasiusdriesstraat, Nevele,
Slock Adolf, Blasiusdriesstraat, Nevele,
Coen Camiel, Zeistraat, Nevele,
De Vogelaere Marcel, Zeistraat, Nevele,
De Paepe Roger, Mortierstraat, Poesele,
Kneuvelds Prosper, Zeistraat, Nevele,
Van Gansbeke Frederik, Blasiusdriesstraat, Nevele,
Telleir Cyriel, Blasiusdriesstraat, Nevele,
Pieters August, Zeistraat, Nevele,
Martens Alfons, Zeistraat, Nevele,
Van Haezebroeck Maurice, Dorp, Vosselare,
Telleir Arthur, Zeistraat, Nevele,
Coddens Maurice, Zeistraat, Nevele.

Binnenwerksters vrouwen

Pieters Margriet, Zeistraat, Nevele,
D'Haenens Margriet, Zeistraat, Nevele,
Pauwels Elodie, Zeistraat, Nevele,
Sandrie Margriet, Zeistraat, Nevele,
Van den Bossche Marie, Zeistraat, Nevele,
Pieters Martha, Zeistraat, Nevele,
Martens Suzanne, Blasiusdriesstraat, Nevele.

Thuiswerksters

De Paepe Clara, Zeistraat, Nevele,
Pourquoi Clara, Mortierstraat, Poesele,
Bomeré Clara, Biezenveldstraat, Aalter,
De Bruyne Marie, Oostmolenstraat, Aalter,
Taghon Maria, Brugstraat, Aalter,
De Vreeze Clara, Lotenhullestraat, Vinkt,
Coene Yvonne, Aarselestraat, Kanegem,
Van Nevele Juliana, Poekstraat, Vinkt.

Deze werkliedenlijst is de telling van het jaar 1937

De teleurgang van de vellenbewerking te Nevele.

Zoals we reeds zegden bewerkte August De Smet voor de laatste maal vellen in 1953. Eens deze partij afgewerkt ging de haarpluizerij De Smet onherroepelijk dicht. Wat was nu de oorzaak ? We laten August De Smet zelf aan het woord.

1. Er worden te weinig hoeden gedragen. Er waren minder vellen nodig die de grondstof leveren voor de hoeden.
2. Het te hoog loon van de arbeiders.
3. De rol van de syndicaten en beroepsverenigingen.
4. De oprichting van een patroonschap dat de prijzen te hoog opdreef.
5. De mechanisatie van de grote haarpluizerijen. België had geen eigen verbruik vooral deze vellen. Alles was bestemd voor het buitenland en België kon op de internationale markt niet concurreren.
6. Engeland dat het monopolie bezat van de vellenhandel zocht goedkope aankoopmogelijkheden in Italië, Joegoslavië en Tsjechoslowakije.

Zo viel het doek over een groot bedrijf, eens te Nevele gevestigd.

Naast de haarpluizerij De Smet heeft in Nevele lange tijd een tweede werkhuis bestaan. We vinden in 1855 tot 1908 dat Petrus Hancq een haarpluizerij uitbaatte op zijn eigendom gelegen in de Blasiusdriesstraat Sectie C. nr. 365 en 368. Vanaf 1895 tot 1908 werd deze zaak verdergezet door de zoon Pieter. Op een foto van 1901 tellen we als werklieden 5 mannen, 12 vrouwen, 7 jongens en 4 meisjes. Na 1908 wordt deze firma nergens meer vermeld.

Nevele 1986
A. Janssens

BRONNEN

1. Gemeentearchief Aalter, bevolkingsregisters.
2. Gemeentearchief Nevele, akte van huwelijk en overlijden en bevolkingsregisters.
3. Mondelinge gegevens verstrekt door August De Smet op 7 oktober 1963.
4. Mondelinge gegevens verstrekt door Margriet Sandrie, weduwe Prosper Kneuvelders op 13 oktober 1963.
5. Bandopname ten huize van Margriet Sandrie, weduwe Prosper Kneuvelders op 10 maart 1982. Op de band staan gegevens over de haarpluizerij en volksliedjes.
6. Fotografische documentatie uit het museum Rietgaverstede te Nevele.

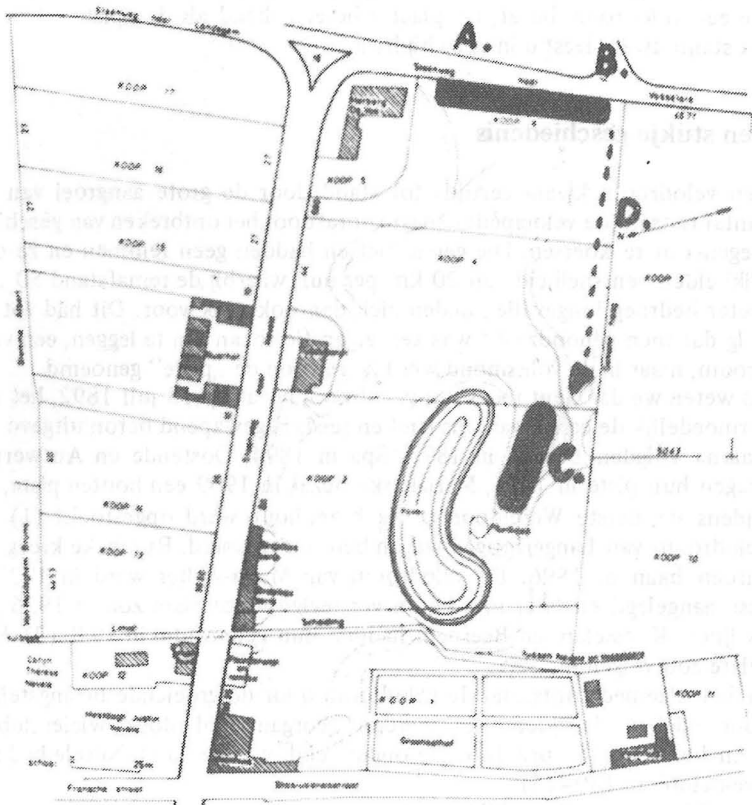
Geraadpleegde werken

- R. DE HERDT, B. DE GRAEVE, *Kinderarbeid 1800-1914*, Gent, 1979.
J. TAELEMAN, *Draaiboek van het socialisme in Nevele*, 1985.

Wij danken heel oprecht

- de heer Walter De Smet, voor het ter beschikking stellen van een uitgebreide documentatie over de haarpluizerij De Smet ;
- de heer Daniël D'Hooge, voor het ter beschikking stellen van een reeks loonboekjes van de haarpluizerij.

In het museum Rietgaverstede bevinden zich het gereedschap en de toestellen die in de haarpluizerij gebruikt werden.

Ligging van de Piste

- A. Nieuwe woningen in de Dorpstraat
- B. Hoekhuis „De sportgalm“
- C. De piste
- D. Weg naar de piste.

VOSSELARE HAD EEN VELODROOM

Het landelijke Vosselare was de enige gemeente uit het Land van Nevele die een velodroom bezat, ter plaatse beter bekend als de „piste”. Hoe dit tot stand kwam leest u in deze bijdrage.

Een stukje geschiedenis

Een velodroom kwam eertijds tot stand door de grote aangroei van het aantal fietsen (de *vélocipède*), maar vooral door het ontbreken van geschikte wegen om te koersen. Die eerste fietsen hadden geen remmen en ze ontwikkelden een snelheid van 20 km per uur, waarbij de remafstand 50 à 60 meter bedroeg, ongevallen deden zich dan ook vaak voor. Dit had tot gevolg dat men genoodzaakt was een eigen fietsbaan aan te leggen, een velodroom, maar in de volksmond werd ze gewoon de „piste” genoemd.

Zo weten we dat Gent reeds een velodroom bezat op 18 juli 1892, het was vermoedelijk de eerste van ons land en reeds in gewapend beton uitgevoerd. Daarna volgden Brussel in 1893, Spa in 1894, Oostende en Antwerpen kregen hun piste in 1894, Mariakerke bezat in 1909 een houten piste, die tijdens de Eerste Wereldoorlog als brandhout werd opgestookt (1). De velodroom van Langerbrugge was in beton uitgevoerd. Rumbeke kreeg een aardse baan in 1896. De velodroom van Maria-Aalter werd in 1927 in asse aangelegd en later met beton verstevigd, deze piste zou in 1936 verdwijnen. Knesselare en Beernem hadden hun velodroom in 1930 (2). Vosselare zou volgen in 1935.

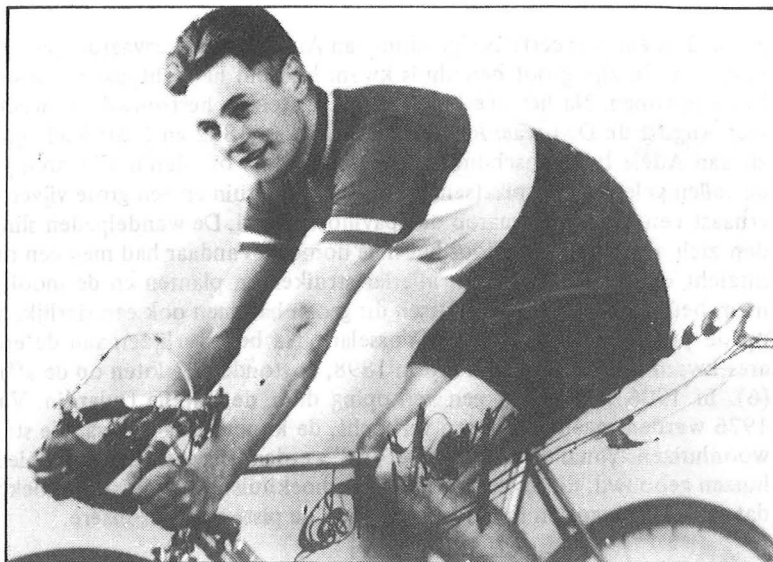
In het algemeen ontstond de velodroom door de groeiende belangstelling voor wielervedstrijden, die werden georganiseerd door wielersclubs. Gent bezat op 27 april 1869 de oudste club van het land, Nevele had zijn „veloclub” in 1894 (3).

In 1899 had een feestelijke stoet plaats te Gent waaraan ruim 60 wielersclubs deel namen, waarvan een 20-tal uit de omgeving waaronder ook de club van Nevele. Vermelden we nog dat de luchtband voor de fiets dagte kent van 1885.

Toen de eerste fietsen begonnen te rijden had men omstreek 1860 een lied gemaakt „Velosrijden” (4).

De inplanting van de velodroom te Vosselare

In een grote rechthoek lag eertijds „den hof” van Vosselare tussen de Blasiusdriesstraat te Nevele, de Dreef en de Dorpstraat van Vosselare (5). Dit

Omer De Keyzer van Poesele

Maurice Oosterlinck van Vosselare

groot domein was eertijds eigendom van August De Deurwaerder, een rijke rentenier. In zijn groot herenhuis kwam bij hem het echtpaar Schatteman Fobe inwonen. Na het overlijden van Schatteman hertrouwde de weduwe met August de Deurwaerder. Deze overleed in 1892 en heeft heel zijn bezit aan Adèle Fobe geschonken. Op het domein of „den hof” waren paardestallen gelegen, bergplaatsen, serres, een speeltuin en een grote vijver met ernaast een heuveltje waarop een paviljoen stond. De wandelpaden slingerden zich als witte linten door het hele domein. Vandaar had men een mooi uitzicht op de bloemperken, allerlei struiken en planten en de mooie olmen, beuken en eiken. Van tussen dit groen had men ook een sierlijke blik op de prachtige kerktoren van Vosselare. Na het overlijden van de eigenares kwam het domein te koop in 1898, er stonden 21 loten op de affiche (6). In 1906 volgde nog een verkoping door de familie Dujardin. Vanaf 1926 werden regelmatig loten verkocht, de kopers maakten van de stallen woonhuizen. Vanaf de herberg „De Vos” werden langs de Dorpstraat nieuwe huizen gebouwd, de rij eindigde met een hoekhuis. Het is juist dit hoekhuis dat een rol zou spelen in het ontstaan van de piste van Vosselaere.

Familie De Pestel

Te Vosselare in de Dorpstraat nr. 75 woonde Carolus Emilius De Pestel, geboren te Vosselare. In 1915 huwde hij te Poeke met Maria-Magdalena Verplaetse, en het paar vestigde zich in de Dorpstraat te Vosselare. Carolus was er slachter en Maria-Magdalena was herbergierster.

In dit gezin werden acht kinderen geboren, Albert in 1916, dan een tweeling Ivonne en Gilbert in 1917, Simonne in 1921, Maurice in 1922, Hilaire in 1924, Maria-Theresia in 1928 en Esther in 1930.

Gilbert had van kindsbeen af zin om wielrenner te worden, samen met andere jongens uit de streek werd druk geoefend. Op 1 mei 1935 verhuisde het hele gezin naar het nieuw gebouwde hoekhuis in de Dorpstraat nummer 54. Carolus bleef slachter, de echtgenote bleef herbergierster en het nieuwe huis kreeg een naam „In den sportgalm” (7).

De „Piste” van Vosselare

De herberg „In den sportgalm” was weldra een ontmoetingsplaats van de jonge streekrenners. Tussen het trainen en het drinken van een biertje werd er af en toe wel eens over geklaagd dat er te weinig wielervedstrijden waren, waaronder de opkomende renners te lijden hadden. Tijdens al de

Op de piste van Vosselare, 1936, de ploeg Albert Van Bruane - Gilbert De Pestel tijdens de ereronde.

Geen kwaliteitsfoto maar een echt document van de piste in 1937. Robert Simoens en Albert Van Bruane bij het nemen van de bocht. Bemerkt achteraan de huizen van de Dorpstraat te Vosselare.

gesprekken viel plots het woord **piste**. Men zou in „den hof” een piste aanleggen, met een rennersbaan in gestampte aarde. Carolus de Pestel, in de volksmond Emiel genoemd, zag muziek in dit projekt, kwestie van klanten voor zijn herberg en was onmiddellijk in de weer. Het moet zo rond half 1935 geweest zijn dat men met de graafwerken begon.

Iedereen uit de buurt sprong bij : Carolus met zoon Gilbert, bijgestaan door jonge renners en veel inwoners van Vosselare, landbouwer Van Steenkiste, bewoner van het „Groot goed ter Meersch”, sprong bij met kar en paard om de aarde op de juiste plaats te brengen. De piste werd ingeplant naast de vijver en liep zo tot aan het heuveltje waarop eertijds het paviljoentje stond.

De piste was 120 meter lang, had twee rijvakken van elk 4 meter, het middenstuk tussen de rijvakken was 20 meter breed. De totale omtrek bedroeg 300 meter.

De beide rijvakken waren langs de buitenzijde een 50 centimeter hoog en hielden naar het midden toe 20 centimeter af. Het middenstuk met 20 meter breedte lag 60 centimeter boven de paslijn. Op het middenstuk had men met hout en zeildoek een tribune gebouwd om de toeschouwers tegen de zon te beschermen. De bochten, in de rennerstaal „virages” genoemd, waren langs de buitenzijde hoog gebouwd.

De bocht aan de oostzijde was 2,50 meter en deze aan de westzijde 3 meter hoog. Op deze bocht was een zeildoek aangebracht om de renners te beschermen die eventueel uit de bocht gingen. Dit was geen overbodige luxe want een liefhebber, Irené Camertyn uit Vosselare, durfde dit wel eens doen, dan bolde hij de 3 meter hoge berm af en kwam terecht in het moerasachtig gedeelte naast de piste.

Om dit alles een beetje cachet te geven had men de piste bedacht met een bestuur. Het eerste bestuur bestond uit Carolus (Emiel) De Pestel met zoon Gilbert, Maurice Oosterlinck, Carlos Dias, Henri De Schuyter en de fietsenconstructeur Josué Diericx uit Nevele. De aarden baan vergde heel wat onderhoud. Ze werd vlak gestreken met een dwarse plank gehecht aan een steel, een soort strijkel, die men gebruikte bij het bolspel. Als officiële platstrijkers waren Jules en Léonce Derulle en Theophiel 't Jampens aangesteld.

Het hoeft niet gezegd dat de jonge mannen uit de streek dagelijks hun wielertalenten gingen ten toon spreiden op de piste. Velen hielden er een gebroken fiets en kwetsuren van over, of bolden gewoon uit de bocht, zoals Georges De Smet die een fiets had met een vaste ketting en zonder rem. De jongen reed uit de bocht, kwam terecht in de nabijgelegen vijver, werd door de gebroeders Van Haesebroeck eruit gevist en liep wenend naar huis, „moeder 'k ben een beetje nat” zei hij, terwijl al zijn kleren onder een laag modder staken.

Fietsenconstructeur Josué Diericx met zoon Jules, bij hem zijn v.l.n.r. de renners André De Coster, Maurice Oosterlinck, Albert Tuytschaever en Albert Van Bruane, foto 1933.

Koersen op de piste

Vanaf 1935 waren er wekelijks wielervedstrijden op de piste. Reeds om 3 uur in de namiddag begon men met het ploegrijden, een spektakel dat tot 's avonds 7 à 8 uur duurde. De toegangsprijs bedroeg 1 frank voor de kinderen en 3 frank voor de staanplaatsen langs het platte „parcours” van de piste. Wie op de tribune plaatsnam betaalde 5 frank.

Als renners uit die periode kennen wij Van den Meerschaut, in de volksmond „de witte Meerschaut,” was ploegmaat met Annoo uit Melsen, later met Gilbert De Pestel, vervolgens Van Overloop, Braeckevelt, Adriaenssens, Damman, verder de Nevelse renners Simoens, André De Vos en Tuytschaever, André De Coster van Vosselare en Omer De Keyzer van Poesele, Antoine Diericx, De Neve en Oswald Cocquyt uit Landegem.

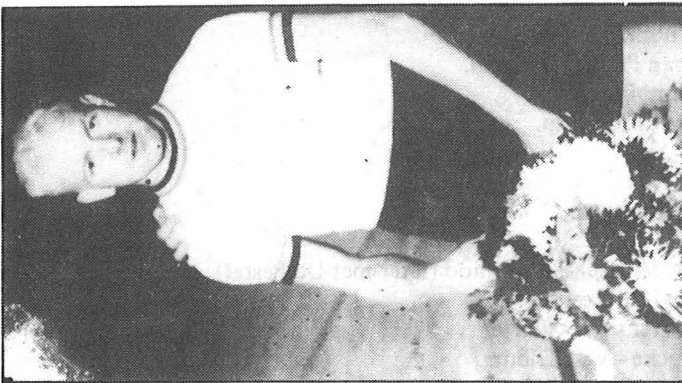
De ploeg Vander Meerschaut was gewoonlijk de snelste, won soms met 1 of 2 rondes op de andere renners.

Er waren ook avondkoersen, die om 6 uur begonnen en rond 10 à 11 uur eindigden naar gelang er kijkers waren. 's Avonds was de piste elektrisch verlicht. Astère Lootens uit Nevele zorgde ervoor dat de baan gelijkmatig verlicht was. Op de piste van Vosselare koerste men in 1935, 1936, 1937. Vanaf eind 1938 viel door de mobilisatie de activiteit langzaam stil, om eindelijk in 1940 met het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog ter ziele te gaan. In de eerste jaren van de oorlog was de piste een trefpunt voor de jeugd, maar bij gebrek aan fietsbanden en fietsen viel ook die activiteit stil.

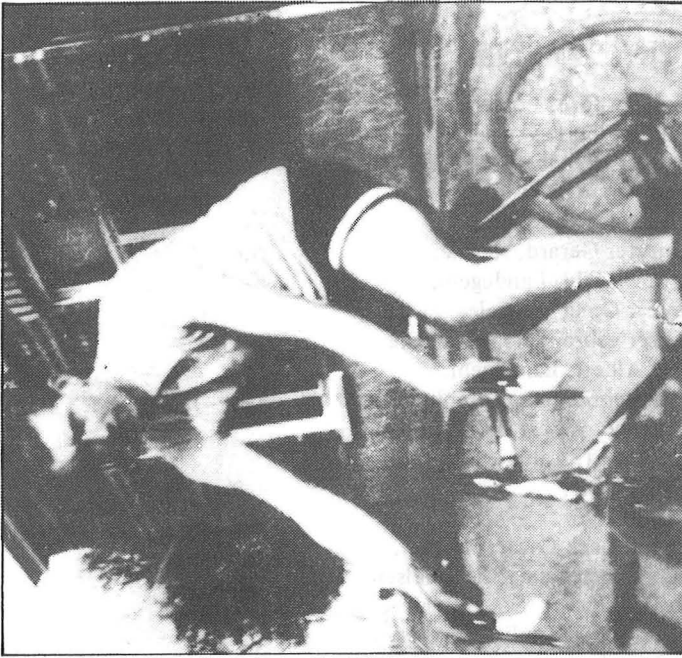
Een grote belevenis

De grootste wedstrijd op de piste van Vosselare werd gereden in 1935. Met het afsterven van Koningin Astrid, werd de kermis van Nevele een week verschoven, maar die zondag viel samen met de kermis van Vosselare. Op de kermisaffiche stonden daar grote ploegkoersen en wedstrijden, een dagen avondkoers. Alle inwoners van Vosselare waren naar de piste gekomen, ook deze van Nevele. De omgeving zag zwart van het volk, terwijl op de Nevelse kermis geen levende ziel te bespeuren viel. Ook 's avonds was er niemand op de Nevelse kermis, iedereen was naar Vosselare. In de kelders van de voormalige brouwerij Braet, toen eigendom van Frederick De Coster, Kernemelkstraat, Nevele draaide August Dhaenens aan het draaiorgel, maar niemand kwam om te dansen, allen trokken voorbij, richting Vosselare. De grote wedstrijd voor ploegen op de piste van Vosselare werd gewonnen door Vander Meerschaut - Annoo. Het was een enig en groots spektakel, een ware hoogdag voor Vosselare. Maar in 1940 vervielen de rijbanen, regen en wind deden de rest, uiteindelijk was de piste van Vosselare er niet meer.

A. Janssens, 1986

Adiel Van den Meerschaut

André De Coster, voor de ouderlijke woning
„IJzeren Eikje“ te Nevele.

Bijlage 1

Renners die op de piste reden

De Coster André, Vosselare.
De Pestel Gilbert, Vosselare.
Thuytschaever Albert, Nevele.
Simoens Albert, Nevele.
De Vos André, Nevele.
De Schuyter Gerard, Nevele.
Cocquyt Oswald, Landegem.
De Keyzer Omer, Poesele.
De Keyzer gebroeders, Hansbeke.
De Neve Albert, Landegem.
Coussens gebroeders, Lotenhulle.
Van Bruaene Albert, Lotenhulle.
Taghon Albert, Aalter.
De Meyer, Gent.
Facy, Gent.
Van Speybroeck Oscar, Meigem.
Van den Meerschaut Odiel, Melsen.
Annoo, Melsen.
Van Overloop Hippolitte, Lokeren.
Van Acker, Antwerpen.
Van Mierlo, Antwerpen.
Cuypens, Grammene.
Janssens Rudolf, Vosselare.
Lambert Albert, Deinze.
Van Poeke, Antwerpen.
Van Tilburg, Antwerpen.
Damman Petrus, Petegem.
Haeckon, Petegem.
Bruyland, Petegem.

Vaste ploegen

Vander Meerschaut - Annoo (later met De Pestel),
De Vos - De Keyzer,
Van Acker - Van Mierlo,
Van Poeke - Van Tilburg,
Haechau - Bruyland,

Cuypens - Daman,
Van Bruane - De Pestel,
Simoens - Van Bruane,
Gebroeders Coussens,
Gebroeders De Keyzer.

De andere renners vormden ploeg naarmate ze een gezelschap konden krijgen.

Bijlage 2

Bestuur van de Piste.

Lokaal : „In den Sportgalm”

Leden :

Carolus Emiel De Pestel, Vosselare.

Gilbert De Pestel, Vosselare.

Maurice Oosterlinck, Nevele.

Georges Diericx, Nevele.

Carlos Dias, Nevele.

Cyriel Van Steenkiste, Vosselare.

Jules Derulle, Vosselare.

Vaste strijkers :

Léonce Derulle, Vosselare.

Theophiel 't Jampens, Vosselare.

Verlichting en muziek :

Astère Lootens, Nevele.

NOTEN

- (1) *Tijdschrift voor Geschiedenis van Techniek en Industriële Cultuur*, deel 10, jg. 3, nr. 2, 1985.
- (2) M. THYS, *Iets over Camiel Haeck en de velodroom van Maria-Aalter*, in *Land van de Woestijne*, jg. 8. (1985), nr. 4, blz. 28 - 48.
- (3) De vlag van de wielclub „Nevele-Vlaanderen”, 1894 is bewaard in het museum Rietgaverstede te Nevele.
- (4) Alice Van Maldeghem, Kerrebroek, Nevele bezit dit lied en kan het ook zingen.
- (5) J. VAN DE CASTEELE, *Adèle, Charlotte Fobe, de Nevelse vriendin van Virginie Loveling*, in *Het Land van Nevele*, jg. IV (1973) afl. 1 en 2. J. VAN DE CASTEELE, *Het Rusthof te Vosselare en zoals C. Buysse het zag in „Het Hofje”*, in *Het Land van Nevele*, jg. VI (1975). blz. 181 - 215.
- (6) De affiche van de verkoping in 1898 is bewaard in het museum Rietgaverstede Nevele.
- (7) Gemeentearchief Nevele, Bevolkingsregister Vosselare, 1936.

Mijn oprechte dank gaat naar Marcel, Roger Van Haesebroeck, Blasiusdriesstraat 1, Nevele voor zijn pittige gezegden en uitvoerige documentatie over de piste.

Ook dank ik heel oprecht André De Vos, A.C. Vander Cruyssenstraat 42, Nevele voor het verhaal van zijn belevenissen op de piste.

VERSLAGEN

Zondag 26 oktober 1986, lezing door dr. E. Eylenbosch over „Landbouwbedrijf en volkstaal“. Vijfentwintig aanwezigen.

In samenwerking met de Landelijke Gilde Lotenhulle-Poeke organiseerden we een voordracht over traditionele landbouwgereedschappen, technieken, gebruiken en hun naam in onze volkstaal.

Dr. E. Eylenbosch was onze welbespraakte gids bij deze taalkundige verkenningstocht doorheen ons Vlaams ambachtelijk verleden.

Vertrekkend bij het kaaskot van de ouderlijke hoeve, leidde hij ons als het ware rond in een heemkundig museum.

Met zichtbaar enthousiasme verklaarde de spreker betekenis en functie van allerlei gebruiksvoorwerpen zoals de wan, de boomezel, de trog, de pik, de zeis, de haarhamer en vele andere. Telkens illustreerde hij z'n uitleg met passende dia's en met taalkundige wetenswaardigheden.

We konden heel wat bijleren over het dagelijks werk op de hoeve, over de bouw van vakwerkhuisen, in een woord, over de dagelijkse werk- en leefomgeving op het Vlaamse platteland.

De aanwezige landbouwers waren dadelijk na de voordracht spontaan bereid hun kennis te toetsen aan die van de wetenschapsman die daar eerlijk op inspeelde.

Tot slot vermeld ik graag de anekdote die de koster van Lotenhulle ten beste gaf naar aanleiding van de uitleg over de boomezel.

De gebeurtenis speelde zich af aan het huis van dokter Leon Claerhout op de kleine plaats te Lotenhulle in het jaar 1927 of '28.

Het had geregend en Henri Van Steenkiste, een Loots voerman, was met z'n geladen boomezel vastgeraakt in de modder naast de kassei. Hij vloekte en tierde op z'n paard maar geraakte niet vooruit. Pastoor Van den Abeele, die een liefhebber was van paarden, had het gevloek gehoord vanuit zijn pastorij en kwam erbij. Hij zei : „Henri, ge moogt dat zo niet doen !“ Henri antwoordde : „Meneer de paster, da gij daar niet en stond, ze zoen wel voortgaan !“ Hij durfde er natuurlijk niet op dessen of vloeken binst dat de paster erbij stond. De pastoor zei hem toen hoe hij z'n lijnen moest houden maar het ging nog niet. Tenslotte ging de pastoor weg. Henri begon te ketteren en te vloeken op zijn paarden en wat raadt ge : ze trokken den boomezel eruit en vooruit waren ze !

A. Strobbe

Zondag 16 november 1986, lezing door Bruno De Wever over „Vlamingen in de Waffen SS“. Zeventig aanwezigen.

Omwille van het thema van de lezing dat nogal wat gevoeligheden en misopvattingen zou kunnen oproepen stelde voorzitter Jan Luyssaert het op prijs de spreker als volgt in te leiden.

In één van de eerste nummers van ons Tijdschrift - nu meer dan zestien jaar geleden - verscheen een goede verklaring van het begrip heemkunde.

Het is de studie van ons heem, van onze eigen omgeving, in al haar aspecten zowel in een ver verleden, in een recent verleden als in het heden.

De heemkundige gebruikt bij deze studie de wetenschappelijke methoden van bijv. de aardrijkskunde, de geschiedenis, de taalkunde, de architectuur om die aspecten van en in ons heem te onderzoeken.

Dat geldt ook voor de studie van het oorlogsgebeuren in ons Land van Nevele.

Onze streek had niet alleen af te rekenen met zware gevechten rondom het Schipdonkkanaal in mei 1940, met executies en wraaknemingen in Meigem en Vinkt.

Ook in ons Land van Nevele sloten jonge mannen zich aan bij militaire of paramilitaire organisaties van de Duitse bezetter.

Vele getuigen van die gebeurtenissen leven nog. Nog meer inwoners uit ons heem zijn vele jaren na die oorlog geboren en hoorden of horen wel eens hun ouders of grootouders spreken over bijvoorbeeld oostfronters.

De informatie die ze zo krijgen zal dan wel gekleurd zijn naar gelang van de kleuren waarmee men in dat gezin het liefst geschiedenis schrijft .

Om die gekleurde informatie te temperen tot een streng wetenschappelijke informatie over een recent oorlogsverleden, vind ik het onze taak om ook over dit facet van de Tweede Wereldoorlog een lezing te organiseren.

Een geschikte spreker vinden was niet moeilijk, nu Bruno De Wever in 1984 zijn licentiaatsverhandeling schreef over „Vlaamse Vrijwilligers aan het Oostfront gedurende de Tweede Wereldoorlog“. Deze verhandeling werd geleid door Prof. Balthazar - de huidige gouverneur van Oostvlaanderen - en kreeg een uitzonderlijk goede beoordeling.

En toch blijft spreken en schrijven over dit recente verleden een delicate onderneming die al te gemakkelijk onderliggende emoties en passies doet oplaaien.

Is een geschiedkundige wel vrij van emoties of van betrokkenheid ? Een geschiedkundige is een mens. Net zoals elkeen is hij het resultaat van een

bepaalde opvoeding. Hij komt uit een gezin waarin sympathieën en antipathieën aan bod kwamen. Zijn ouders lazen een krant en boeken van een fonds of uitgekozen auteurs. Door zijn opvoeders werd hij bewust maar ook te goeder trouw of onbewust voorzien van de nodige politieke en ideologische oordelen en vaak ook vooroordelen.

Laten we dus maar meteen stellen dat ook de historicus een maatschappelijke betrokkenheid bezit en dat mag, mits hij zich in zijn wetenschappelijk werk aan strenge voorwaarden houdt.

En die voorwaarden leerde hij tijdens zijn geschiedkundige opleiding aan de universiteit hanteren.

Hij heeft er geleerd op streng, koud wetenschappelijke manier, ook passionele thema's uit de Eigentijdse Geschiedenis te ondoen van gevoelens en emoties.

Met een kritisch oor en oog leerde hij zijn bronnen lezen en beluisteren. Hij leerde tegenstrijdige uitspraken en meningen tegenover mekaar afwegen, maar treedt nooit op als rechter. Zijn woordgebruik wordt zakelijk, ontdaan van veroordelende adjectieven.

Met die wetenschappelijke vorming ging Bruno De Wever op zoek naar het antwoord op zijn vraag „Waarom trokken ongeveer 10.000 Vlamingen naar het Oostfront?“

Bezeten naar het antwoord doorgrondde Bruno De Wever zijn mondelinge en geschreven bronnen om uiteindelijk tot een resultaat te komen dat bij de lezer of toehoorder een revisie, een herzien van opvattingen en vooroordelen tot gevolg kan hebben.

Ik wil deze inleiding besluiten met een parafrase op de woorden van B. De Wever over de Tweede Wereldoorlog :

Men ontkomt niet aan de indruk dat de verliezende partij geschreven monumenten heeft willen oprichten naast de stenen gedenkzuilen die de overwinnaars neerplaatsten. Stenen monumenten worden door erosie aangewreten en op de duur onherkenbaar.

Geschreven monumenten worden aangetast door de werkelijkheid van de tijd die zo oproepen en hierdoor worden ze onwerkelijk.

In het eerste deel van zijn lezing schetste de spreker het politieke kader in België tijdens de bezetting.

Vanaf de eerste dag van de bezetting werden Vlaanderen, Wallonië en Noord-Frankrijk vanuit Brussel centraal geleid door de „Militärsbefehlshaber für Belgien und Nordfrankreich“ Alexander von Falkenhausen.

Het hoofd van de S.S. Himmler was er niet in geslaagd een „höherer S.S. und Polizeiführer“ te doen benoemen, die in ons land rechtstreeks en ongehinderd de politonele en politieke macht van de S.S. zou vertegenwoor-

digd hebben.

Toch kon hij reeds op 27 juli 1940, door de aanstelling van Richard Heydrich, de S.S.-aanwezigheid in Brussel installeren, zij het dan deze van de Sicherheitspolizei/Sicherheitsdienst, die geen volledige bevoegdheid zou krijgen.

Ook stichtte Himmler nog de Waffen S.S. waarin Vlamingen en Nederlanders zouden worden opgenomen. Berger, die een permanente strijd voerde met de Wehrmacht, had als taak deze Waffen S.S. van recruten te voorzien.

Einde mei 1940 verschenen in Vlaanderen de eerste wervingsaffiches die jonge Vlamingen opriepen toe te treden tot de S.S.-Standarte Westland. Daarnaast bestond al de Algemene S.S.-Vlaanderen die een werfinstrument was voor de Waffen S.S..

Vanaf het najaar 1940 bestaat dus in Vlaanderen een S.S.-organisatie die bewust door de S.S.-leiders op stapel werd gezet met het doel aanwezig te zijn in Vlaanderen om de Anschluss van Vlaanderen bij het Duitse Rijk voor te bereiden.

Van meet af aan engageerde het V.N.V. zich in de collaboratie. Reeds op 3 juni 1940 bood V.N.V.-leider De Clercq aan von Falkenhausen en Reeder de diensten van het V.N.V. aan. Maar van Duitse zijde kreeg hij nooit één belofte los aangaande de toekomst van Vlaanderen in een nieuw geordend Europa.

Het V.N.V. wilde zijn organisatie politiek en militair inzetten aan de zijde van Duitsland en het hoopte, via een Duitse (militaire) overwinning, zijn politiek doel te bereiken.

Op 14 augustus 1943 stopt de opvolger van Staf De Clercq, Elias officieel de werving voor de Waffen S.S. en weigerde verder elke samenwerking met enige andere S.S.-organisatie.

Binnen het V.N.V. heerste een rechts - autoritaire stroming die zich ook in andere Europese landen liet gelden. Bij sommige V.N.V.-ers leefde reeds voor de oorlog de opvatting dat jodendom en bolsjevisme verbonden waren en het V.N.V. maakte zware propaganda tegen het communisme (o.m. tijdens de Spaanse Burgeroorlog). De overgrote meerderheid van de V.N.V.-ers waren katholiek, zodat de „Kruisvaart” - gedachte tegen het communisme bij hen een zeer goede voedingsbodem vond. De anti-communistische beïnvloeding van de katholieke jeugd in Vlaanderen staat dus buiten kijf. In het tweede deel van zijn uiteenzetting ging de auteur op zoek naar de persoonlijke motivatie van de vrijwilligers.

Ieder vrijwilliger werd gedreven door een waaier van motieven. Het is dus onmogelijk een opsomming te geven van alle motieven die mogelijk iemand tot dienstname konden aanzetten.

Het is wel mogelijk motievenbundels te ontdekken, dit zijn een aantal

factoren die over de individuele vrijwilliger heen, stimulerend kunnen gewerkt hebben voor een aantal vrijwilligers om dienst te nemen.

Een eerste motievenbundel noemt spreker de materiële motieven, een term die hij niet in pejoratieve zin wil gebruiken.

Een tweede groep vrijwilligers liet zich door een (politieke) idee, door persoonlijke motieven leiden, waarbij ide-ïalisme geen synoniem van goedkeuring is.

Door de berekening van de vergoeding die de vrijwilliger ontving, komt B. De Wever tot de slotsom dat ze niet van die aard was om een vloed van vrijwilligers te creëren. Als men ermee rekening houdt dat de vrijwilliger een goede kans maakte om er zijn leven of zijn gezondheid bij in te schieten, dan waren de vergoedingen die hij (meestal zijn familie) kreeg, zeer matig. Dienstname in andere Duitse paramilitaire verenigingen (O.T. of N.S.K.K.) was financieel gunstiger dan naar het Oostfront te trekken. De groep die vooral omwille van een idee naar het Oostfront trok moeten we situeren binnen de specifiek Vlaams-Belgische context, waarbij we niet uit het oog mogen verliezen dat in alle bezette Europese landen mensen bereid waren naar het Oostfront te trekken.

De Westeuropese Oostfronters streden in de eerste plaats voor de nationale Duitse belangen. De Vlaamse oostfrontbeweging wortelt in de maatschappelijke verhoudingen zoals die vóór de wereldoorlog groeiden en de Duitse propagande speelde doordacht op deze vooroorlogse elementen in. Maar slechts een gering aantal Vlamingen bleek vatbaar voor die propaganda. Naast deze groep „bewuste” vrijwilligers was er een groep die uit strikt persoonlijke motieven dienst nam.

Sommige vrijwilligers zonder een uitgesproken mening kregen een opinie, anderen wijzigden hun opinie en nog anderen die als idealisten vertrokken waren kwamen verbitterd uit de oorlog zonder nog in iets te geloven. Een leerrijke en serene discussie waaraan zowel diegenen deelnamen die het allemaal aan den lijve hadden ervaren, als diegenen die lang na de oorlog zijn geboren, sloot deze streng - wetenschappelijke maar boeiende lezing af.

J. LUYSSAERT

INHOUD

A. JANSSENS, De Sint-Philomenakapel van Hansbeke	236
J. LUYSSAERT, Is Van Gansbeke van Hansbeke	248
A. BOLLAERT, De smidse langs de Bredeweg te Poesele (II)	252
A. BOLLAERT, Iets over oude grafstenen in de kerk van Poesele	262
A. JANSSENS, Industrieel erfgoed (VII) :	
De haarpluizerij De Smet te Nevele	268
A. JANSSENS, Vosselare had een velodroom	290
Verslagen	301

Voorzitter en voorzitter redactieraad:

J. LUYSSAERT
Veldestraat 26
9841 Nevele-Merendree

Ondervoorzitter:

J. VAN DE CASTEELE
A. Rodenbachstraat 74
9110 St.-Amandsberg

Secretaris:

P. D'HOKER
Biebuyckstraat 2
9850 Nevele

Penningmeester:

A. BOLLAERT
Beentjesstraat 24
9850 Nevele-Poesele

Bibliothecaris:

L. DE RUYCK
Heitestraat 42
9840 Landegem

Bestuursleden:

A. BAUWENS, Kapellestraat 58, 9842 Hansbeke
I. BUYSSE, Knokstraat 12, 9880 Aalter-Poeke
Y. DE VOS, Kalkhofstraat 7, 9800 Deinze
D. D'HOOGHE, Langemunt 58, 9850 Nevele
D. HEYNSENS, Bovenstraat 12, 9840 Landegem
A. JANSSENS, A.C. Van der Cruyssenstraat 60, 9850 Nevele
L. LAVENT, Moerstraat 16, 9850 Vosselare
R. LEENKNECHT, Reibroekstraat 16, 9842 Hansbeke
M. MICHIELS, Langemunt 104, 9850 Vosselare
G. SCHAECK, Vosselarestraat 16, 9840 Landegem
A. STROBBE, Lokouter 5c, 9880 Aalter-Lotenhulle

